

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlul de manuscris

CZU: [159.964.21 + 316.6]:323.28(478)(091)(043)

Zinaida BOLEA

**DIMENSIUNI PSIHOSOCIALE ȘI PSIHANALITICE ALE
FENOMENULUI DEPORTĂRILOR DIN RSSM**

Specialitățile: 511.01 – Psihologie generală

511.03 – Psihologie socială

REZUMATUL

tezei de doctor habilitat în psihologie

CHIȘINĂU, 2024

Teza de doctor habilitat în psihologie a fost elaborată în cadrul Departamentului de Psihologie, Universitatea de Stat din Moldova.

Consultanți științifici:

PLATON Carolina, doctor în psihologie, doctor habilitat în pedagogie, profesor universitar

PETRENCU Anatol, doctor habilitat în istorie, profesor universitar

Referenți oficiali:

GLAVAN Aurelia, doctor habilitat în psihologie, profesor universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

TURLIUC Maria Nicoleta, doctor în psihologie, profesor universitar, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

GEORGESCU Matei, doctor în psihopatologie fundamentală și psihanaliză, profesor universitar, Universitatea „Spiru Haret”, București

PASAT Valeriu, doctor habilitat în istorie, academician, Academia de Științe a Moldovei

RACU Iulia, doctor habilitat în psihologie, profesor universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Membrii Consiliului științific specializat DH 511.01-03-23-12:

ANȚIBOR Liudmila, doctor habilitat în psihologie, conferențiar universitar, președinte, Universitatea de Stat din Moldova

TOLSTAIA Svetlana, doctor în psihologie, conferențiar universitar, secretar științific, Universitatea de Stat din Moldova

ȘLEAHTIȚCHI Mihail, doctor habilitat în psihologie, profesor universitar, membru, Universitatea de Stat din Moldova

BODRUG-LUNGU Valentina, doctor habilitat în pedagogie, profesor universitar, membru, Universitatea de Stat din Moldova

CHIHAI Jana, doctor habilitat în medicină, conferențiar universitar, membru, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”

COJOCARU Ludmila, doctor în istorie, conferențiar universitar, membru, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

Susținerea publică a tezei va avea loc la data de 23 aprilie, 2024, ora 14.00, în ședința Consiliului științific specializat DH 511.01-03-23-12 din cadrul Universității de Stat din Moldova, auditoriul 119, blocul II, str. M. Kogălniceanu, 67, Chișinău, MD 2009.

Rezumatul tezei a fost expediat în data de 21 martie 2024.

Teza de doctor habilitat și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Universității de Stat din Moldova și pe pagina web a ANACEC (www.anacec.md).

Secretar al Consiliului științific specializat:

TOLSTAIA Svetlana, doctor în psihologie, conferențiar universitar

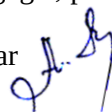

Consultanți științifici:

PLATON Carolina, doctor în psihologie, doctor habilitat în pedagogie, profesor universitar

PETRENCU Anatol, doctor habilitat în istorie, profesor universitar

Autor:

BOLEA Zinaida, doctor în psihologie, conferențiar universitar

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța temei abordate. Cercetarea de față se referă la un eveniment traumatic din istoria contemporană a Republicii Moldova, și anume la deportările forțate din RSSM (Republica Sovietică Socialistă Moldovenească) în perioadele 1940-1941 și 1944-1953. Studiile științifice asupra deportărilor au demarat abia după anii '90 ai secolului trecut, ca urmare a schimbărilor social-politice ce au făcut posibilă abordarea acestui fenomen. Prin urmare, actualmente, suntem într-o perioadă de creare a reprezentărilor asupra fenomenului deportărilor din RSSM – reprezentări științifice, civice, culturale. În acest sens, cercetarea noastră reprezintă un asemenea demers epistemologic.

Realitățile social-politice actuale și aspirațiile de integrare europeană a Republicii Moldova în mod special solicită valorificarea anumitor tematici științifice care ar susține dezvoltarea gândirii critice și a culturii civice, astfel încât să fie augmentată competența cetățenilor de a analiza fenomenele psihosociale și politice. În același timp, evenimentele social-politice de ultimă oră ne întăresc convingerea că în spațiul est-european memoria regimurilor totalitare nu a fost îndeajuns cercetată și valorificată în sens aplicativ-civic, astfel încât să fie asigurate condiții suficiente pentru interiorizarea la nivel individual și colectiv a valorilor democratice.

Deportările din RSSM fac parte din categoria traumelor istorice, denumite în literatura de specialitate și traume antropogene, calificativul „antropogen” fiind atribuit traumatismelor în care personajele umane sunt implicate plenar în acțiunea violentă îndreptată împotriva semenilor (Bohleber, 2007). Anume antropogenismul traumelor istorice de tipul deportărilor din RSSM aduce în prim-planul demersului nostru de cercetare aspectele psihologice inerente acestui tip de fenomen. Trăirile persoanelor deportate – atât în plan intrapsihic, cât și interpsihic, încercările acestora de elaborare pe cont propriu a fenomenului, schimbările psihice în câmpul social ca urmare a deportărilor, impactul asupra vieții psihice individuale și colective – reprezintă câteva aspecte generale, operaționalizate în obiectivele specifice de cercetare ale studiului nostru, care certifică actualitatea și necesitatea unui studiu psihologic asupra fenomenului deportărilor din RSSM.

Încadrarea temei în preocupările internaționale, naționale, zonale, ale colectivului de cercetare și în context inter- și transdisciplinar, prezentarea rezultatelor cercetărilor anterioare referitoare la tema lucrării. Cercetările asupra traumelor istorice, inițiate după Primul Război Mondial, au evoluat ca număr și tematică după cel de-al Doilea Război Mondial, în mod special în legătură cu problematici referitoare la asistența psihologică a copiilor și adolescenților care au suferit de pe urma războiului și în legătură cu experiențele din lagărele de concentrare naziste (Krystal, 1968; Barocas, 1975; Kestenberg, 1980; Kogan, 2022). Ulterior sunt realizate mai multe cercetări ce abordează traume istorice care au avut loc în perioade totalitare

sau în perioade de violență socială în diverse regiuni ale lumii: America Latină (Puget, 1989), Armenia (Altouniane, 2005), România (Nicolau, 1999; Talaban, 2007; Clit, 2004; Betea, 2012); Țările Baltice (Vaskelienė, 2012; Gailiene, 2019), Kalmîkia (Гучинова, 2005), Rusia (Решетников, 2004; Кига́й, 2010; Солоед, 2010).

În această logică și succesiune a cercetărilor asupra traumelor istorice, fenomenul deportărilor din RSSM s-a regăsit printre cercetările istoricilor din Republica Moldova începând cu anii '90 ai secolului trecut (Pasat, 2000, 2006; Petrencu, 2013; Cașu, 2015; Cojocaru, 2014, 2016; Pădureac, 2017; Țicu, 2018; Olaru-Cemîrtan, 2020 ș.a.). Cercetările istoricilor au inclus studii de istorie orală, semnate de A. Petrencu (2013), L. D. Cojocaru (2016), E. Postică (2016), L. Pădureac (2017), C. Manolache (2019) - acestea constituind un material empiric valoros pentru cercetarea noastră.

Prioritizarea abordării psihanalitice în cercetarea noastră a fost determinată de faptul că în spațiul psihanalitic au fost elaborate concepte importante, care au contribuit la înțelegerea mecanismelor psihice caracteristice traumatismului istoric (Freud, 1917, 1920; Puget, 1989; Segal, 1997; Gampel, 2003; Bohleber, 2007; Volkan, 2007, 2021; Laub, 2009; Fonda, 2017; Figlio, 2019). Literatura de sorginte psihanalitică include cercetări realizate în spațiul postsovietic care s-au referit la reprezentările asupra trecutului traumatic din perioada comunistă (Решетников, 2004; Кига́й, 2010; Солоед, 2010; Потапова, 2020; Пушкарева, 2021; Talaban, 2007; Clit, 2004). Totodată, în ultimele decenii psihanaliza și-a extins considerabil aria de influență conceptuală și metodologică în domeniul științelor socioumane, inclusiv în domeniile istoriei, sociologiei, culturologiei (Santner, 1992; Caruth, 1996; LaCapra, 1999; Felman, 2003; Ушакин, 2009; Etkind, 2013). În mod special, lucrarea noastră conține sinteze clarificatoare privind conexiunea dintre psihanaliză și istorie, fiind nominalizați psihanalisti care s-au preocupat de interpretarea psihanalitică a fenomenelor și personalităților istorice (Freud, 1933; Erikson, 1950; 1958; Fromm, 1941; Segal, 1997; Volkan, 2021) și istorici contemporani care au valorificat instrumentarul teoretic de factură psihanalitică pentru analiza dinamicității și complexității fenomenelor istorice (Caruth, 1996; LaCapra, 1999; Scott, 2012; Etkind, 2013; Roth, 2014). Proiectul de cercetare a fenomenului deportărilor din RSSM a avut în calitate de repere conceptuale și metodologice și studii realizate în Republica Moldova (Șleahtițchi, 2017, 2020; Cojocaru, 2010; 2012).

Până la momentul actual, deportările din RSSM nu au fost subiectul unor studii care să scoată în evidență specificul psihologic al acestui fenomen, nici în plan individual, nici în plan social. Astfel, *problema cercetării* rezidă în faptul existenței în spațiul nostru cultural a unui fenomen istoric care se înscrie în categoria traumelor istorice antropogene și care nu a fost supus unei cercetări în aspect psihologic, respectiv fiind insuficient reprezentat atât în discursul științific,

cât și în discursul social și cultural. Prin urmare, problema cercetării în cadrul demersului nostru va fi formulată prin următoarele întrebări: *cum este reprezentată experiența deportărilor în narațiunea persoanelor deportate și a descendenților acestora, la nivel de experiență traumatică și resurse de reziliență? Cum are loc transmiterea inter- și transgenerațională a reprezentărilor despre deportări, ce mesaje și semnificații prevalează în această transmitere? Care este specificul cercetării fenomenului deportărilor și ce probleme de ordin epistemologic și etic pune în evidență acest gen de cercetare?*

Scopul cercetării constă în fundamentarea teoretică, metodologică și empirică, din perspectivă psihanalitică și psihosocială, a fenomenului deportărilor din RSSM, prin identificarea și analiza particularităților traumatice, a rezilienței și a transmiterii inter- și transgeneraționale a fenomenului, precum și elaborarea unei concepții psihanalitice de cercetare a fenomenului deportărilor din RSSM.

Pentru a asigura realizarea scopului propus, au fost stabilite următoarele **obiective**: 1) analiza și sinteza literaturii de specialitate, psihanalitică și psihosocială, referitoare la fenomenul traumei psihice, traumei istorice, rezilienței, transmiterii inter- și transgeneraționale; 2) adaptarea instrumentarului teoretico-metodologic psihanalitic și psihosocial la specificul cercetării traumei istorice și fundamentarea unui cadru metodologic în vederea cercetării deportărilor din RSSM; 3) identificarea, analiza și conceptualizarea dimensiunilor traumatice ale fenomenului deportărilor din RSSM, din perspectivă psihanalitică și psihosocială; 4) analiza și conceptualizarea cadrului relațional „cercetător-respondent” în contextul proiectelor de istorie orală dedicate fenomenului deportărilor din RSSM; 5) analiza fenomenului transmiterii inter- și transgeneraționale a memoriei traumatice a deportărilor din RSSM, prin identificarea și analiza reprezentărilor descendenților persoanelor deportate asupra narațiunii predecesorilor privind experiența deportărilor; 6) analiza patternurilor reziliente asociate fenomenului deportărilor din RSSM.

Ipotezele cercetării:

- 1) fenomenul deportărilor din RSSM reprezintă un traumatism multidimensional, caracterizat prin valențe narcisice și relaționale, menținut într-un cadru temporal de lungă durată prin diverși factori psihosociali;
- 2) contextul cercetării asupra fenomenului deportărilor din RSSM permite scoaterea în evidență a dimensiunilor traumatice ale deportării prin valorificarea trăirilor psihoafective ale cercetătorilor implicați în proiectele de istorie orală;
- 3) transmiterea inter- și transgenerațională a traumatismului deportărilor din RSSM reprezintă un fenomen psihic complex, în care generațiile ulterioare sunt implicate, conștient și inconștient, în travaliul de elaborare a traumatismului;

- 4) fenomenul rezilienței în cazul deportărilor din RSSM comportă deopotrivă dinamici defensive primitive și mature, având ca extremă primitivă regresivă clivajul, prin corelatele sale – devalorizarea și idealizarea –, date fiind condițiile social-politice care nu au asigurat verbalizarea și analiza traumatismului într-un cadru comunitar.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese

Metodologia demersului empiric derivă din specificul tematicii de cercetare, în acest sens lucrarea respectivă reprezentând un demers de cercetare calitativă, care presupune o abordare analitică și interpretativă a particularităților psihosociale ale fenomenului deportărilor din RSSM.

Metode de cercetare

Metode teoretice: analiza și sinteza literaturii de specialitate; interpretarea psihanalitică, metoda inductivă, metoda deductivă, teoretizarea.

Metode de colectare a datelor: interviul aprofundat semistrukturat (Kvale, 1996/2003; Kaufmann, 1996/1998).

Metode de analiză a datelor: analiza de conținut calitativă prin teoretizare (Strauss și Corbin, 1990, 1998; Kaufmann, 1996/1998; Agabrian, 2004; Cojocaru, 2010); studiul de caz psihanalitic (McWilliams, 1999).

Sursa de date: 1) interviurile aprofundate semistrukturate realizate în perioada 2012-2018 de către Institutul de Istorie Socială „ProMemoria” în cadrul Programului de stat „Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din RSS Moldovenească în perioada anilor 1940-1941, 1944-1953”, textele integrale ale interviurilor fiind publicate în culegerile: *Românii în Gulag. Memorii. Mărturii. Documente* (vol. I, 2014; vol. II, 2015 (ed. A. Petrencu, L. D. Cojocaru, L. Pădureac); *Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească* (vol. I, tom I, 2016 (ed. L. D. Cojocaru); vol. II, tom I (ed. E. Postică); vol. II, tom II, 2016 (ed. E. Postică); vol. III, tom II, 2017 (ed. L. Pădureac); vol. III, tom III, 2019 (ed. C. Manolache); 2) interviurile aprofundate semistrukturate realizate cu cercetătorii istorici implicați în desfășurarea interviurilor cu persoanele deportate (2020-2022); 3) interviurile aprofundate semistrukturate realizate cu descendenți din a doua generație ai persoanelor deportate (2019-2022).

Originalitatea rezultatelor obținute în cadrul prezentei cercetări au determinat crearea unei direcții științifice noi: **abordarea psihanalitică și psihosocială a traumei istorice.**

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** sunt argumentate actualitatea și importanța temei abordate, este prezentat statutul cercetării în cadrul preocupărilor internaționale, naționale, zonale, ale colectivului de cercetare, în context inter- și transdisciplinar, sunt anunțate scopul și obiectivele cercetării, este

prezentată sintetic metodologia de cercetare, fiind justificate metodele de cercetare alese, este prezentat sumarul compartimentelor tezei.

Capitolul 1, intitulat „**Abordări teoretice privind fenomenul traumei istorice**”, include fundamentarea teoretico-conceptuală, de sorginte psihanalitică și psihosocială, a problematicei traumatismului istoric antropogen. În acest capitol au fost supuse analizei conceptele de traumă psihică și traumă istorică, fiind prezentat traseul dezvoltării acestor concepte și relevanța lor pentru cercetarea deportărilor din RSSM. De asemenea, capitolul include o sinteză a concepțiilor și studiilor dedicate fenomenului doliului și transmiterii inter- și transgeneraționale a traumei istorice ca fenomene psihice, individuale și colective, care asigură continuitatea memoriei traumatice.

Concepția psihanalitică asupra traumei istorice

Reflecțiile freudiene au generat concepte psihanalitice importante pentru corpusul teoretic referitor la trauma psihică: „nevroză traumatică”, „filtru de excitație”, „compulsie la repetiție”, „doliu” (Freud, 1917/2000, 1920/2000). Contribuțiile lui S. Ferenczi (1933/1988) s-au referit la valorificarea experienței traumatice a pacienților și la analiza mecanismelor defensive asociate traumatismului. Perspectiva lui D. Winnicott (1960/2004) asupra traumei ține de teoria sa privind rolul obiectului și a mediului în dezvoltarea psihică, mai multe concepte winnicottiene fiind relevante pentru înțelegerea traumatismului psihic: *holding*, omnipotență infantilă, iluzie, Sine Fals.

În lucrare este prezentat și felul în care psihanaliștii se raportează la entitățile nosologice descrise în manualele de diagnostic, cum ar fi cea de tulburare de stres post-traumatică (TSPT). Pentru psihanaliști, simptomele din TSPT reprezintă o manifestare relativ sănătoasă a activității psihice, întrucât acestea implică o primă reprezentare a suferinței psihice, fapt ce potențează elaborarea traumatismului (Smolak și Brunet, 2017). Pentru a-și argumenta poziția epistemologică, psihanaliștii contemporani evocă tablouri clinice asimptomatice, operaționalizate în concepte precum „funcționare operatorie” (Marty *et. al*, 1963/2019), „antianalizand” (McDougall, 1978/2008) „travaliu al negativului” (Green, 1993/2020).

Psihanaliza și definiția traumei istorice. Întrucât catastrofele istorice antropogene din secolul al XX-lea au devenit obiect de studiu pluri- și interdisciplinar, conceptul de traumă a devenit parte din instrumentarul conceptual al disciplinelor socioumane, integrarea conceptului de traumă în domeniul sociouman având loc grație rolului de moderator realizat de psihanaliză. În contextul acestor preocupări epistemologice, a fost statuat în literatura de specialitate conceptul de „traumă istorică”. Cercetătorii americani Sh. Felman, D. Laub (1992), C. Caruth (1996) au fost printre primii care au contribuit la clarificarea conceptului de traumă istorică, nominalizând mărturia și narațiunea drept forme principale de cunoaștere a acestui tip de traumă. Sh. Felman și D. Laub (1992) definesc trauma istorică „drept un punct de cotitură al vremurilor contemporane,

privit nu ca un eveniment încapsulat în trecut, ci ca o istorie care nu s-a încheiat, ale cărei consecințe traumatice evoluează încă în mod activ în scena politică, istorică, culturală și artistică actuală” (p. 14).

Cadrul conceptual psihanalitic contemporan privind trauma istorică. Baza conceptuală elaborată de S. Freud, S. Ferenczi, D. Winnicott a fost valorificată de către psihanalistii contemporani. Conceptele și ipotezele psihanalitice evocate în acest capitol scot în evidență condițiile psihice care asigură construcția traumei istorice: E. Erikson (1963/2015) – „schimbarea internă totală; M. Sebek (1996) – conceptul de „obiecte totalitare”; H. Segal (1997) – actualizarea elementelor psihotice în fenomenele social-politice violente; P. Fonda (2017) – regresia către stări paranoide-schizoide distructive în situații de traumă istorică; V. Volkan (2021) – trauma aleasă și drepturile exclusive.

Problematica doliului în trauma istorică

Studiile referitoare la cercetarea și conceptualizarea traumei psihice și a traumei istorice, includ problematica doliului ca fiind inherentă fenomenului traumatic. Lucrarea lui S. Freud *Doliu și melancolie* (1917/2000) constituie o referință paradigmatică pentru tematica doliului. Cercetarea doliului este continuată de M. Klein (1937/2011) în teoria sa asupra pozițiilor psihice – paranoide-schizoidă și depresivă. Psihanaliștii și istoricii contemporani introduc noi subiecte referitoare la acest fenomen, precum factorii care influențează travaliul de doliu sau specificul doliului în traumele istorice (Kaës, 1989; Santner, 1992; LaCapra, 1999; Volkan și Zintl, 1993; Etkind, 2013; Kogan, 2022).

Transmiterea transgenerațională a traumei istorice

Analiza fenomenului transmiterii transgeneraționale a traumei a început în anii '60 ai secolului trecut, în legătură cu studiile asupra Holocaustului, cercetările fiind determinate de manifestările clinice ale descendenților supraviețuitorilor, care prezentau diverse probleme psihologice asemănătoare consecințelor unei traume reale. Acest fenomen a început să fie interpretat ca rezultat al transmiterii traumatismului între generații. Ulterior a fost formulată o întrebare metapsihologică – cea referitoare la mecanismele psihice ce asigură transmiterea transgenerațională, cercetătorii menționând în acest sens rolul central al identificării și al identificării proiective (Bohleber, 2007; Ciconne, 2014). Mai multe concepte psihanalitice relevante pentru înțelegerea fenomenului de transmitere psihică în cadrul grupului, inclusiv a materialului psihic traumatic, sunt prezentate în lucrare: „contract narcisic” (Aulagnier, 1975), „mandat transgenerațional” (Lebovici, 1998/2006), „telescopaj al generațiilor” (Faimberg, 2002/2010), „efect radioactiv” (Gampel, 2003).

Reziliența în traumatismele istorice

Psihanaliza investighează reziliența în funcție de două filiere teoretice centrale ale sale: teoria pulsuniilor și teoria relațiilor de obiect. Conform teoriei pulsuniilor, reziliența ține de mecanismele de apărare folosite pentru a face față traumatismului (Anault, 2006; Bertrand, 2006; Lemay, 2006), iar din perspectiva teoriei relațiilor de obiect, resorturile rezilienței se construiesc în primii ani de viață, într-o rețea de legături interpersonale conținătoare (Bailly, 2006; Hanus, 2006). În același timp, psihanaliștii au problematizat fenomenul rezilienței, prin invocarea realităților clivajului, frecvent întâlnit în traumele psihice, astfel insistând asupra riscurilor utilizării masive a termenului de reziliență (Tisseron, 2007; Tomasella, 2016). În acest sens, psihanaliștii contemporani fac trimitere la lucrările lui S. Ferenczi (1932/2005, 1933/1988), care s-a referit la mecanisme de apărare caracteristice situațiilor traumatice: clivajul, identificarea cu agresorul, interiorizarea sentimentului de culpabilitate al agresorului, maturizarea precoce.

Concluzii la capitolul 1

1. Compromisul conceptual dintre diverse școli psihanalitice a făcut posibil accesul la o reprezentare unanim acceptată asupra fenomenului traumatic, prin care se țin cont atât de factorul cantitativ, cât și de cel relațional. Sub aspect nosologic, psihanaliștii adaugă simptomatologiei pozitive, expusă în manualele de diagnostic și statistică a tulburărilor mentale, simptomatologia negativă reperată în contextul lucrului analitic. Pornind de la premisa incapacității psihicului de a-și crea o reprezentare asupra evenimentului traumatic la momentul întâmplării factuale a acestuia, cercetările asupra traumei istorice relevă că accesul la cercetarea traumei psihice este oferit de narațiune ca formă a memoriei traumatice și, deopotrivă, ca spațiu de creare a reprezentării asupra traumatismului.

2. Clarificările conceptuale asupra traumatismului au relevat faptul că acesta implică pierderi concrete sau simbolice, astfel că analiza unui eveniment traumatic nu poate fi realizată fără corolarul traumei – doliul, normal sau patologic. Studiile dedicate traumelor istorice scot în evidență faptul că acestea implică un specific al doliului, întrucât acesta este influențat de caracterul antropogen al traumei istorice, implicarea Celuilalt în calitate de agent traumatogen determinând o fenomenologie specifică a travaliului doliului.

3. În lucrarea noastră și cu referință la fenomenul deportărilor din RSSM, utilizăm sintagma „traumă istorică”, pornind de la premisa că fenomenologia trăirilor în cazul acestui eveniment este similară traumei psihice, așa cum a fost conceptualizată atât de psihiatrie, cât și de psihanaliză, și că acest traumatism reprezintă evenimential o perioadă istorică importantă – al Doilea Război Mondial, perioada reconfigurării spațiului european după război, inclusiv extinderea URSS după cel de-al Doilea Război Mondial.

4. Clarificarea fenomenului traumei istorice a presupus interogări asupra destinului inter- și transgenerațional al experienței traumatice. Studiile psihanalitice au permis identificarea mecanismelor psihice implicate în transmiterea experienței traumatice, aceste mecanisme fiind descrise printr-o terminologie psihanalitică vastă: mandat transgenerațional, pătrundere imagoică, identificare radioactivă, telescopare, impunere.

5. Psihanaliștii propun anumite problematizări ale rezilienței, având în vedere mecanismele de apărare implicate și impactul acestora asupra personalității. Punctul nostru de vedere este apropiat autorilor care subscriu termenului plural de „reziliențe”, cu obligativitatea analizei faptului rezilient dintr-o perspectivă multidimensională, fiind acordată atenția corespunzătoare dinamicii defensive inconștiente și formelor psihice derivate din această dinamică.

În **capitolul 2 – Cercetarea traumei istorice din perspectivă psihanalitică: aspecte teoretico-metodologice**, este prezentat felul în care s-a constituit, într-o dinamică epistemologică de lungă durată, conlucrarea psihanalizei cu științele socioumane – istoria, sociologia, antropologia –, atât în aspect conceptual, cât și metodologic. De asemenea, sunt evocate argumente privind relevanța demersului calitativ în cazul cercetării fenomenului deportărilor din RSSM și, în acest sens, este realizată o analiză a relației dintre psihanaliză și cercetarea calitativă.

Psihanaliză și istorie

Sunt argumentate afinitățile teoretico-metodologice între aceste două domenii, fiind invocate mai multe aspecte: interesul psihanalizei pentru trecutul protagonistului; posibilitatea repetării istoriei într-un format aproape experimental al curei psihanalitice; dualitatea „realitate obiectivă-realitate subiectivă” valorificată de către psihanaliști în analiza faptului istoric (Scott, 2012; Roth, 2016). La fel, conceptele psihanalitice de transfer și contratransfer au fost preluate de unii istorici contemporani, care au formulat întrebări privind felul în care se scrie istoria, unii teoreticieni ai istoriei punând la îndoială imaginea neutră a istoricului în relatarea trecutului (LaCapra, 1999; Roth, 2016). Lucrările psihanaliștilor E. Erikson (1963/2010) și E. Fromm (1973/2015), evocate în acest capitol, scot în evidență aplicarea instrumentarului psihanalitic în cazul analizei personalității istorice.

În ceea ce privește tema cercetării noastre, considerăm că printre cele mai importante conlucrări dintre istorie și psihanaliză se numără cele care țin de efortul comun de a înțelege fenomenul traumei istorice. În acest sens, lucrările lui S. Freud *Dincolo de principiul plăcerii* (1920) și *Doliu și melancolie* (1917) au căpătat în ultimele decenii un statut paradigmatic pentru conceptualizarea traumei istorice și a travaliului de doliu, ultimul fiind definitoriu pentru procesul reconcilierii în contextul fenomenelor social-politice (Santner, 1992; Caruth, 1996; LaCapra, 1999; Etkind, 2013).

Psihanaliza și cercetarea calitativă

Studii referitoare la relația dintre psihanaliză și cercetarea calitativă. Cercetătorii din domeniul social și al cercetării calitative au devenit din ce în ce mai interesați de instrumentarul psihanalitic pentru a-și fundamenta strategiile de cercetare în cazul subiecților „sensibile” (Midgley, 2006). Mai multe concepte psihanalitice au fost preluate și dezvoltate în metodologiile calitativiste de cercetare: asociere liberă, atenție flotantă, conținut manifest, conținut latent, neutralitate binevoitoare, cadru analitic, interpretare, transfer, contratransfer.

Contratransferul în cercetarea calitativă. În domeniul științelor socioumane se remarcă, în ultimul timp, un interes sporit pentru conceptul psihanalitic de contratransfer, implicit prin cercetarea diferitor răspunsuri emoționale și comportamentale ale cercetătorilor: reacții emoționale puternice, neașteptate sau nepotrivite; reacții comportamentale ale cercetătorului, care țin de modul în care este tratat respondentul și cadrul de cercetare; trăiri confuze ale cercetătorului; incapacitatea de a înțelege materialul oferit de respondent; reacții corporale ale cercetătorului (Marks și Monnich-Marks, 2003; Roper, 2003; Jervis, 2009; Morgenroth, 2010; Lorimer, 2010; Strømme et al., 2010; Gemignani, 2011; Robben, 2012) În același timp, s-a constatat că reacțiile contratransferențiale ale cercetătorului pot aprofunda datele cercetării, atunci când cercetătorul calitativist cercetează fenomenul cu o atitudine reflexivă (Holmes, 2014).

Polemici privind metodologia de cercetare a traumatismului istoric

Secolul al XX-lea este considerat de mai mulți cercetători unul posttraumatic, avându-se în vedere faptul că a fost marcat de catastrofe sociale, genocide, războaie. Întrucât și celelalte secole din istoria umanității au fost marcate de violențe sociale, specificăm că termenul de *posttraumatic* se referă în mod special la travaliul de elaborare din punct de vedere politic, social, cultural, științific a acestei experiențe traumatice. Astfel, constatăm că în a doua jumătate a secolului al XX-lea, în virtutea unor condiții politice și culturale, a fost posibil accesul la mărturiile supraviețuitorilor, ale martorilor secundari și ale descendenților, urmând valorificarea, inclusiv științifică, a acestor mărturii (Yeghiceyan, 1983; Pujet, 1989; Altouniane, 2005; Bohleber, 2007; Betea și al. , 2012; Tomasela, 2016).

Aceste cercetări au presupus o reevaluare a conceptului de traumă și căutarea metodologiilor pertinente de cercetare a traumatismului. Concluziile care au derivat din aceste polemici subliniază faptul că evenimentul traumatic își dobândește semnificația post-factum, după trecerea perioadei de latență, iar istoria traumei nu se scrie în baza experienței propriu-zise, ci a reprezentărilor actuale sau a reprezentărilor posttraumatice (Caruth, 1996; Figlio, 2003; Alexander, 2011/2012; Etkind, 2013; Мороз și Суверина, 2014).

Metodologia cercetării fenomenului deportărilor din RSSM

Demersul calitativ de cercetare. Studiul empiric expus în această lucrare reprezintă un demers calitativ de cercetare. A. Mucchelli (2002 *apud* Scârneci, 2006) definește cercetarea calitativă drept un studiu empiric în științele umane și sociale care are următoarele caracteristici: 1) implică o perspectivă comprehensivă asupra fenomenului studiat; 2) obiectul de studiu este abordat într-o manieră deschisă și amplă; 3) materialul empiric este cules cu ajutorul metodelor calitative, metode care nu implică cuantificări; 4) presupune o analiză calitativă a materialului empiric, fără operaționalizări numerice și statistice; 5) implică o teoretizare a fenomenului studiat.

În cercetarea noastră am optat pentru analiza de conținut calitativă prin teoretizare bazată pe interpretare, din următoarele considerente: 1) deportările reprezintă un fenomen social antropogen, în care trăirile protagoniștilor constituie elementul central. Astfel, am fost preocupați să urmărim cum se articulează în discursul respondenților experiența deportării, interesându-ne mai puțin de o „cuantificare” a fenomenului; 2) cercetarea fenomenului deportărilor are loc într-o manieră retrospectivă, la o distanță de aproximativ șapte decenii de la evenimentul factual. Respectiv, în cercetarea noastră ne referim la reprezentările diferitor categorii de respondenți asupra acestui fenomen.

Materialul empiric. *Sursa de date primare:* 30 de interviuri aprofundate semistructurate cu descendenți ai deportaților și 9 interviuri aprofundate semistructurate cu istorici-cercetători, implicați în realizarea interviurilor cu persoane deportate. *Sursa de date secundare:* materialul narativ obținut în baza interviurilor aprofundate semistructurate realizate de Institutul de Istorie Socială „ProMemoria” în cadrul Programului de stat „Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din R.S.S. Moldovenească în perioada anilor 1940-1941, 1944-1953” – 88 de interviuri publicate.

Metode de colectare a datelor. Metoda de colectare a datelor utilizată a fost *interviul aprofundat semistructurat*. Obiectivul cercetării relației cercetător-intervievat a presupus realizarea interviurilor aprofundate semistructurate cu cercetătorii istorici. Întrebările din **ghidul de interviu** s-au referit la următoarele aspecte ale cercetării: 1) percepția materialului traumatic în cadrul interviurilor de cercetare; 2) gestionarea trăirilor afective în cadrul interviurilor de cercetare; 3) evaluările cercetătorilor privind felul în care trăirile afective în cadrul interviurilor influențează procesul de cercetare. Pentru identificarea reprezentărilor descendenților asupra memoriei traumatice a deportărilor din RSSM, au fost realizate 30 de interviuri aprofundate cu descendenți ai deportaților – nepoți ai persoanelor deportate. Interviurile realizate cu descendenții au avut la bază un **ghid de interviu**, care a inclus întrebări referitoare la aspecte ce țin de cadrul comunicării dintre generații la subiectul deportărilor: 1) modalitatea în care a fost relatată istoria deportărilor în cadrul familial; 2) tematicile centrale identificate în discursul predecesorului; 3) reprezentarea descendentului asupra istoriei relatate și a contextului comunicării; 4) trăirile

descendentului în timpul acestor narațiuni; 5) ipotezele, elaborările, reprezentările descendentului asupra materialului narat; 6) dinamica reprezentării asupra narațiunii predecesorilor în mintea descendentului – cum s-a schimbat aceasta în timp, din copilărie până la maturitate.

Metode de prelucrare a datelor. Pentru analiza datelor obținute în baza interviurilor a fost utilizată **analiza de conținut prin teoretizare** (Strauss și Corbin 1990, 1998; Kaufmann, 1996/1998; Agabrian, 2004; Cojocaru, 2010).

Capitolul 3 – Dimensiuni traumatice ale fenomenului deportărilor din RSSM

Traumatismul narcisic: analiză și conceptualizare. Analizând realitățile fenomenului deportărilor din RSSM, propunem conceptul de **traumatism narcisic**, prin care desemnăm transformările asupra reprezentării de sine a persoanelor deportate. Conceptul de traumatism narcisic include următoarele subcategorii: 1) *stigmatizarea și mitologizarea arhaică* – componenta discursivă a traumatismului narcisic; și 2) *procedurile de operaționalizare a stigmei* – componenta procedurală a traumatismului narcisic, constituită din acțiunile concrete ale sistemului represiv.

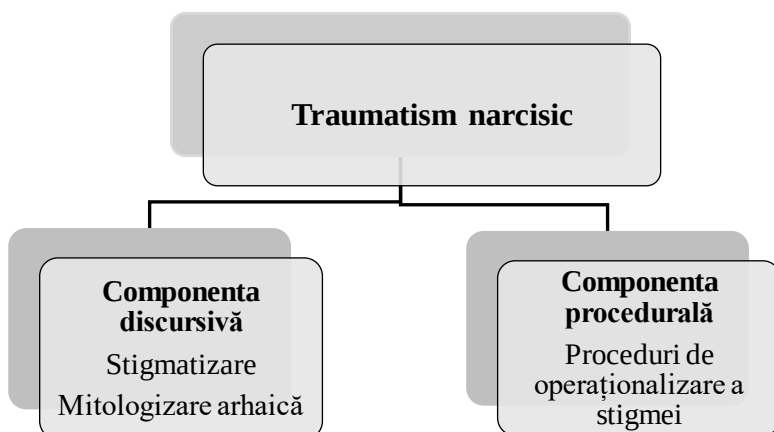

Figura. 2.1. Componente centrale ale traumatismului narcisic în cazul deportărilor din RSSM

Componenta discursivă a traumatismului narcisic: stigmatizarea. Atunci când includem stigmatizarea în categoria traumatismului narcisic, avem în vedere faptul că aceasta reprezintă un atac dublu asupra personalității, prin stigmatizare fiind atacate: 1) *identitatea de sine privată a individului*, așa cum se percepe pe sine fiecare individ în intimitatea sa psihică și 2) *identitatea socială a individului*, ca și construct de sine în cadrul unei colectivități și a unei istorii.

Tipuri ale stigmatizării în deportările din RSSM. Prin termenul de *stigmatizare* înțelegem componentele verbale, atitudinale și comportamentale prezentate în discursul represiv al statului, aceste componente fiind preluate de o parte a populației. În cadrul fenomenului stigmatizării caracteristic deportărilor din RSSM desemnăm două tipuri/niveluri ale stigmatizării: **stigmatizare**

oficială și **stigmatizare neoficială**, având în calitate de criterii ale acestei diferențieri *emițătorul stigmatizării* (instituția statului *versus* spațiul comunitar) și tipul discursului stigmatizant (discurs organizat *versus* discurs haotic). *Stigmatizarea oficială* reprezintă un discurs ideologic al instituțiilor de stat, coroborat prin acțiunile acestora pentru elaborarea și introducerea stigmei. Acest efort instituțional presupune: 1) elaborarea terminologiei de stigmatizare și 2) elaborarea raționamentelor sociale, economice și ideologice în vederea justificării stigmatizării. *Stigmatizarea neoficială* reprezintă o formă de stigmatizare pe care o localizăm în spațiul comunitar. Acest tip de stigmatizare implică un discurs construit haotic și aleatoriu, care include atât fragmente de discurs ideologic, cât și fragmente de discurs arhaic.

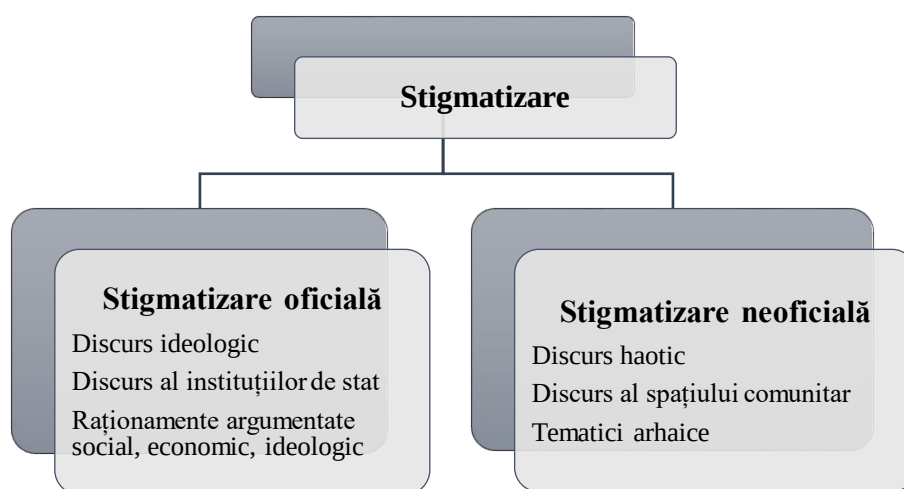

Figura 2.2. Tipuri ale stigmatizării în contextul deportărilor din RSSM

Componenta procedurală a traumatismului narcisic. În subcategoria „proceduri de operaționalizare a stigmei” regăsim concretețea scenariului represiv alcătuit din următoarele acțiuni represive: 1) anularea eticii existențiale; 2) anularea rolului social-cultural.

Traumatismul narcisic și mitologia deportărilor: mitul canibalismului. Mărturiile deportaților relevă că în fantasmaticul băștinașului din locurile exilului persoanele deportate erau asociate deseori cu canibalii: „Când ne-au dus, la cei de pe loc le-au spus că vin oameni care mănâncă oameni – liudoedî [canibali, rus.] – și atunci ei fugeau de noi și noi de dânșii” (Cojocaru, 2016, p. 202). Constatăm că deportările din RSSM au urmat scenariul paranoid-persecutoriu și dezumanizant prin care imaginea persoanelor deportate a fost supusă unei transformări în mentalul colectiv – de la un statut ideologic oficializat de „dușman al poporului” și „chiabur” la un statut primitiv, ca parte a regresiei colective, în care persoana deportată este exclusă din spațiul comunității umane și este încadrată în *categoria inumanului*.

Traumatismul narcisic și mitologia deportărilor: idealizarea. Mărturiile celor deportați prezintă un discurs cu tendințe idealizante cu referire la persoanele apropiate familial și social.

Fără a nega statutul intelectual și moral al familiilor persoanelor deportate, este important să înțelegem semnificațiile defensive inconștiente ale idealizării. Din perspectivă psihanalitică, propunem următoarele semnificații ale idealizării: 1) idealizarea – defensă împotriva dezumanizării; 2) idealizarea – defensă împotriva contactului cu suferința Celuilalt; 3) idealizarea – etapă incipientă în travaliul doliului.

Traumatismul relațional: analiză și conceptualizare

Referindu-ne în acest capitol la valențele relaționale, identificăm câteva tematici predominante în narațiunea persoanelor deportate, ce țin de traumatismul relațional.

Trădarea din partea consătenilor. „Consăteanul-trădător” nu este văzut doar ca parte a echipei de organizare a represiunii, dar îi sunt atribuite, în narațiunea unor deportați, roluri decizionale importante în procesul deportărilor: „*Vinovați de deportare sunt cei din sat, din sat aceștia pe care îi știu*” (Pădureac, 2017, p. 124).

Invidia consătenilor. În narațiunile persoanelor deportate referințele la trădare au o continuitate explicativă în comentariile acestora despre invidie: „*Sunt două ogrăzi, la unul crește totul în ogradă, dar la altul crește numai buruiană, care e pricina? Cel care muncește este și invidiat: că are*” (Postică, 2016, p. 207).

Stigmatizarea reciprocă: Dacă sistemul represiv a lansat calificative stigmatizante pentru persoanele deportate, acestea, la rândul lor, îi numeau pe consătenii cu care erau în relații de animozitate „golani”, „cozi de topor”, astfel, constituindu-se o stigmatizare reciprocă în interiorul comunității: „*Cine a făcut lista? Golaniiăștia din sat*” (Petrencu, Cojocaru, Pădureac, 2014, p. 95).

De la ipoteze și interpretări la reprezentări identitare: „Moldovenii sunt invidioși”. Unele dintre interpretările referitoare la reprezentarea Celuilalt capătă un statut aproape paradigmatic în sensul imaginii pe care o elaborează despre moldoveni. Cea mai frecventă paradigmă în acest sens este cea referitoare la faptul că „*moldovenii sunt invidioși*” și constatăm că această tematică implică un cadru atitudinal marcat de caracteristici ale clivajului, prin care trăsături negative sunt atribuite de unii deportați tuturor moldovenilor, fiind, prin contrast, idealizate alte naționalități: „*Kazahul niciodată în viață nu te-a vinde!*” (Petrencu, Cojocaru, Pădureac, 2014, p. 26); „*Mi s-a întâmplat și nu o dată să mi se amintească în Moldova că eram din represați. Moldovenii sunt invidioși...*” (Petrencu, Cojocaru, Pădureac, 2014, p. 42).

Traumatismul relațional și tematica invidiei – perspective psihanalitice. Ipoteza psihanalitică pe care o propunem în lucrare este că invidia nu poate reprezenta un factor determinant în dezlănțuirea unui fenomen represiv, ci reprezintă, mai degrabă, un resort important în manipularea maselor și este actualizată de sistemele totalitare, întrucât acestea plasează întotdeauna membrii comunității pe poziții antagonice – pe criterii etnice, sociale, economice ș.a.

În plus, considerăm că presupuziția populară privind rolul invidiei în organizarea deportărilor este una periculoasă, întrucât pare să pretindă a explica fenomenul represiunilor nu ca pe un eveniment elaborat și implementat de un sistem totalitar, ci ca pe un fapt divers al funcționării umane, astfel mușamalizându-se responsabilitatea și pericolul sistemelor totalitare.

Caracterul pervers al sistemului totalitar: o aplicare a teoriei lui A. Sirota (1998) asupra fenomenului deportărilor din RSSM. Psihologul francez A. Sirota (1998) descrie pozițiile posibile într-un grup de rezonanță perversă: 1) poziția de artizan al rezonanței și al alianței; 2) poziția de complice; 3) poziția de prizonier; 4) poziția de pradă sau țință. Valorificând teoria lui A. Sirota, putem afirma următoarele cu referire la dinamica și configurația grupală în contextul deportărilor din RSSM: poziția de pradă îi revine persoanei deportate, „consăteanul-trădător din invidie” este apropiat poziției de complice, conștient sau inconștient, iar, uneori, și poziției de prizonier, în timp ce poziția artizanului pervers îi aparține în exclusivitate sistemului represiv, implicit reprezentanților acestuia.

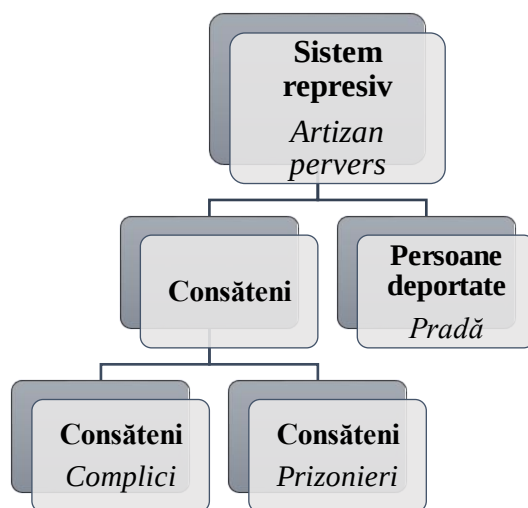

Figura 2.4. Modelul grupal al lui A. Sirota adaptat contextului deportărilor din RSSM

Categorii ale doliului în deportările din RSSM

Pierderea obiectului. Prin felul în care a fost gândit conceptul deportărilor, deportații nu aveau dreptul la doliu – atât în sensul concret, cât și în cel simbolic, fiind revelatoare în această privință mărturiile persoanelor deportate, din care aflăm despre condițiile inumane de înmormântare a celor decedați sau despre imposibilitatea de a-i înmormânta: „*L-au scos pe tata și l-au dus. Dar unde l-au înmormântat noi n-am știut. Nouă ani am stat acolo și n-am știut unde este înmormântat tata. Poate l-au aruncat, că acolo unde eram noi, la kilometrul 115, lagărul era înconjurat de mlaștină*” (Postică, 2016, p. 296).

Pierderea relației cu Celălalt. În perioada sovietică poststalinistă spațiul social mai păstra animozitățile accentuate de sistemul represiv stalinist, sintagma „dușman al poporului” fiind în continuare parte a unei imagini generale a dușmanului, aceste realități creând zone psihice marcate de neliniște persecutorie: „*Ceva sesizau ei. Se legau de cuvinte, de gânduri, de intonația vocii. Desigur, ei nu aveau dreptul să mă elibereze din serviciu pentru că eram din culaci (vorbește în șoaptă), dar ne intimidau tot timpul. Medvedev ăsta ne presa. Citea lecții și spunea: „Printre noi s-au strecurat dușmanii poporului sovietic!” De la o vreme, când astfel de ecouri au început să se repete, am devenit și mai atentă la ceea ce spun*” (Petrencu, Cojocaru, Pădureac, 2014, p. 75).

Pierderea idealurilor. Pierderea credinței în Dumnezeu și a încrederii în moralitate este o realitate descrisă în mărturiile unor persoane deportate în termenii unui discurs depresiv-traumatic, care se înscrie în caracteristicile doliului patologic: „*Mulți basarabeni au fost împușcați acolo, în Ivdellag. Mureau și îi clădeau ca pe butucii de lemn. Dacă mureau în octombrie, până în februarie nu-i înmormântau: «Nu-i înmormântau până primăvara, pentru că pământul era înghețat până la un metru și jumătate. Prin martie îi îngropau, ca pe...» El (tata) așa mi-a spus! El singur a luat parte la înmormântarea cadavrelor: «Îi aruncau acolo și-i îngropau... Așa oameni, și așa pedeapsă! Unde-i Dumnezeu?! Unde s-a uitat El? De ce a pedepsit el așa oameni?! De ce a luat femeii cu șase copii, cu prunc de câteva săptămâni și i-a dus?!» După asta tata mi-a spus, el nu a mai crezut în Dumnezeu (pauză) ...*” (Petrencu, Cojocaru, Pădureac, 2015, p. 132).

Atribuirea vinovăției. În urma analizei de conținut a mărturiilor deportaților, au fost identificate următoarele personaje desemnate drept responsabile pentru deportări: 1) sistemul sovietic represiv; 2) Stalin; 3) consătenii. Consătenii deseori sunt ținta furiei și a urii, aceasta constituind o caracteristică importantă a deportărilor: „*Noi tot timpul zicem că Stalin a fost vinovat de toate acestea, dar el era un schizofrenic. Nu-i așa? Cel mai strașnic a fost că ne-au dat ăștia din sat, rudele... apropiații noștri*” (Cojocaru, 2016, p. 50). Ipoteza noastră este că, dat fiind faptul că sistemul represiv și conducătorii acestuia nu au fost supuși unui proces plenar de judecată, protagonistul în raport cu care este trăită cel mai intens atitudinea de responsabilizare și învinuire este consăteanul. În plus, consătenii au fost accesibili fizic ca personaje spre care să fie îndreptate furia, spre deosebire de protagoniștii adevărați, dar, inaccesibili pentru procedura responsabilizării – Stalin și sistemul comunist represiv.

Resentiment și iertare: „Eu i-am iertat, dar Dumnezeu oricum o să-i pedepsească”. Ca urmare a analizei textelor, identificăm două tipuri de iertare: iertarea asumată și iertarea resentimentară. Când invocăm iertarea resentimentară, ne referim la deportații care transmit mesaje despre iertare din partea lor ca instanță umană, dar această iertare pare să nu fie definitivă, deoarece cei mai mulți dintre ei fac apel la altă instanță – Soarta, Divinitatea, care îi va pedepsi pe cei care au contribuit la represiuni. „*Eu i-am iertat, dar Dumnezeu oricum o să-i pedepsească*”.

Considerăm că referirea la Dumnezeu în calitate de instanță judiciară este rezultatul unor lacune în procedura de elaborare psihologică și social-politică a traumatismului: întrucât Statul și Legea nu au fost investite suficient în psihicul deportaților ca instanțe care ar gestiona procesul de justiție, se realizează un recurs la gândirea magică, prin invocarea autorității divine, ca instanță și autoritate care va face dreptate în acest proces.

Scindarea comunității în contextul deportărilor din RSSM: o aplicare a teoriei lui M. Klein (1946). Metodologia represivă a deportărilor a fost construită pe o miză paranoid-schizoidă, prin urmare, ne întrebăm ce destin a avut potențialul paranoid-schizoid actualizat și valorificat în contextul fenomenului deportărilor din RSSM și cum a evoluat starea psihică a comunității în termenii kleinieni de „paranoid-schizoid” și „depresiv”? În acest punct al reflecțiilor, pornim de la premisa că deportările au declanșat mișcări pe pozițiile psihice la toate grupurile actante din cadrul comunității. În scopul conturării unei reprezentări a câmpului social, propunem un construct teoretic privind structura comunității mici în perioada deportării, având în vedere transformările configurației grupale în contextul deportărilor, așa cum sunt descrise acestea în mărturiile de istorie orală. În conceptualizarea noastră diferențiem trei grupuri care alcătuiesc câmpul social al deportărilor: 1) grupul celor deportați – „dușmanii poporului” ; 2) grupul celor care au asistat regimul – „consătenii invidioși și trădători”; 3) grupul „neafectat” de deportări – grupul care nu are un corespondent peiorativ în mărturiile de istorie orală.

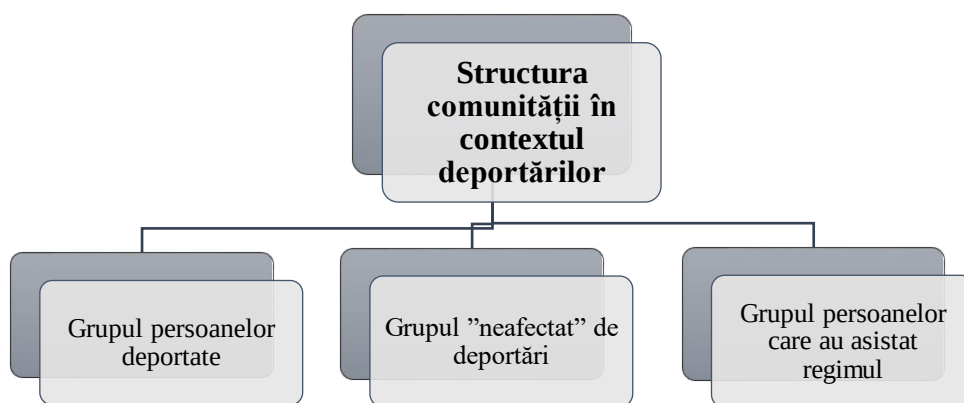

Figura 2.5. Structura comunității în contextul deportărilor

Întrebările pe care le formulăm ne determină să propunem o diferențiere în cadrul poziției paranoid-schizoide, încercând o aplicare a acestui concept kleinian la realitățile psihosociale definitorii pentru deportările din RSSM. Sugerăm că în momentul organizării deportărilor ambele grupuri antagonice erau în poziții paranoid-schizoide. Dar, întrucât nu ne aflăm în spațiul unui conflict militar (în care grupurile antagonice își trăiesc deschis poziția paranoid-schizoidă,

operaționalizând-o prin lupta unuia împotriva celuilalt), în cazul fenomenului deportărilor vorbim despre *poziție paranoid-schizoidă activă* și *poziție paranoid-schizoidă pasivă*. În acest sens, clarificăm că grupul persoanelor deportate s-a aflat preponderent într-o poziție paranoid-schizoidă pasivă, iar grupul care a asistat regimul – preponderent într-o poziție paranoid-schizoidă activă, ambele grupuri având de realizat un parcurs către poziția depresivă. Pentru grupul deportat, accesarea la poziția depresivă ar presupune capacitatea de iertare, iar pentru grupul celor care au asistat regimul – regrete, vinovăție, dorință de reparație. Condițiile social-politice care au urmat anului 1956, dar și anilor '90, când s-a adus în spațiul public subiectul deportărilor, au fost prielnice pentru aflarea în apropierea zonei paranoid-schizoide. În spațiul mental al Republicii Moldova, putem vorbi deocamdată despre mișcări spre poziția depresivă, grație proiectelor științifice și culturale care introduc reflecția în zonele existențială și științifică ale deportărilor.

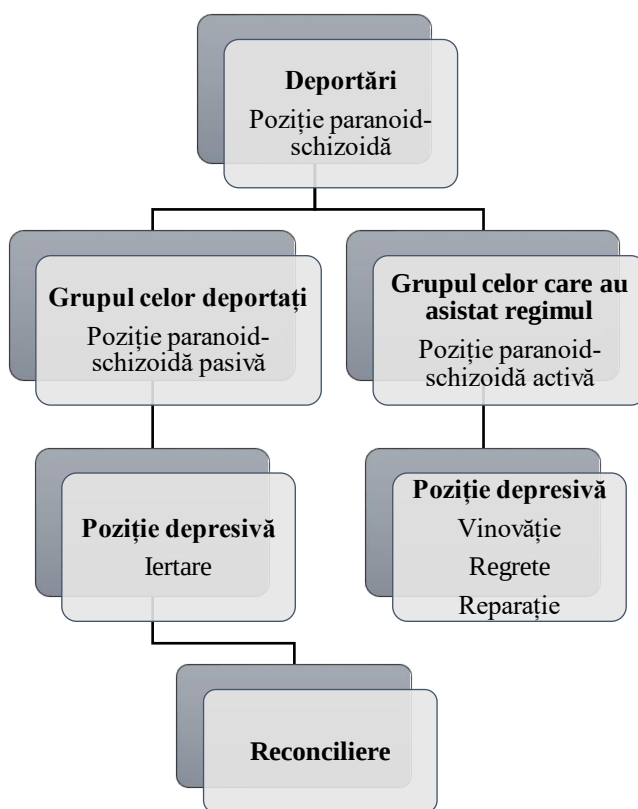

Figura 2.6. Structura grupală a comunității și pozițiile psihice aferente grupurilor (varianta sanogenă a dinamicii psihice postdeportare)

Concluzii la capitolul 3

1. Referindu-ne la trauma istorică în sensul general al termenului, dar, mai ales, la specificul deportărilor din RSSM, definim **traumatismul narcisic** drept o experiență intrapsihică și interpsihică a subiectului aflat în condiții existențiale de limită determinate de un traumatism istoric antropogen, în care sunt atacate elementele structurante ale fundamentului narcisic al

individului, pe următoarele dimensiuni: a) rutina existențială, începând cu spațiul fizic al locuinței și continuând cu spațiul extins familial și cel comunitar – aceste trei spații fizice fiind ontogenetic spații de formare, de conținere și de asigurare a componentelor narcisice de bază; b) reprezentarea de sine a individului, ca structură globală a personalității, cu corelatele sale centrale – imaginea de sine și stima de sine; c) locul narcisic al individului într-un context social, determinat prin naștere și evoluție social-culturală.

2. Traumatismul narcisic asociat deportărilor din RSSM implică stigmatizarea persoanelor deportate și impunerea unui cadru existențial dezumanizant. În acest sens, am decelat două tipuri de stigmatizare: *stigmatizarea oficială* și *stigmatizarea neoficială*. Stigmatizarea oficială reprezintă un element al metodologiei oficiale represive și este parte din retorica argumentativă a represiunilor. Stigmatizarea neoficială reprezintă un produs al mentalității de grup, este construită haotic, din elemente ale gândirii magice, accentuate prin mișcările regresive specifice traumelor istorice.

3. Definim ***traumatismul relațional***, asociat fenomenului deportărilor din RSSM, drept o experiență a subiectului aflat în condiții existențiale de limită de natură antropogenă, în care sunt prejudiciate fundamentele interpsihice și intrapsihice ale reprezentării asupra relaționării cu Celălalt: a) sub aspect intrapsihic: sunt prejudiciate încrederea în Celălalt și sentimentul de siguranță în relația cu Celălalt; b) sub aspect interpsihic: este prejudiciată reprezentarea Celuilalt ca partener posibil al actului relațional și este condiționată funcționarea prevalentă pe o poziție paranoid-schizoidă în detrimentul poziției depresive.

4. Specificul traumatismului relațional în cazul deportărilor din RSSM derivă din premisele în baza cărora au fost „conceptualizate” deportările, și anume accentul pus de ideologia represivă pe diferențele socioeconomice, acest fapt implicând, respectiv, actualizarea și valorificarea animozităților sociale. În acest sens, am elaborat o concepție psihanalitică referitoare la configurația grupală a comunității în contextul deportărilor și am descris o dinamică psihică a acestor grupuri în termenii conceptului de poziție psihică – paranoid-schizoidă și depresivă. Grație acestor construcții teoretice, extindem cadrul teoretic actual al conceptului de poziție psihică, propunând diferențierea conceptuală între o poziție paranoid-schizoidă pasivă și o poziție paranoid-schizoidă activă.

Capitolul 4 – Particularități psihologice specifice cercetării fenomenului deportărilor din RSSM: actualizarea traumatismului în contextul cercetării

În contextul lucrării noastre, cercetarea relației cercetător-intervievat a presupus realizarea interviurilor aprofundate semistructurate cu cercetătorii istorici implicați în Programul de Stat „Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din

R.S.S. Moldovenească în perioada anilor 1940-1941, 1944-1953”. În demersul nostru de cercetare, am pornit de la presupuziția conform căreia condițiile de cercetare specifice interviului aprofundat, prin actualizarea trăirilor traumatice legate de deportări, pot determina reacții emoționale în ambii protagoniști – interviuatul și intervievatorul, creând realități noi în spațiul de cercetare.

Rezultate: teme, problematici, interpretări

Specificul intrării în temă sau un subiect de cercetare în așteptare. Realizarea interviurilor cu cercetătorii a permis înțelegerea felului în care se revelează traumaticul, deseori în afara unui cadru tematic de cercetare prestabilit, în comunicarea dintre cercetător și respondent: „*Tematica deportărilor a venit cumva singură peste noi. Eram într-o cercetare pe teren, în satul Țibirica, să recuperez tradițiile de nuntă pentru zona respectivă. Ambianța era foarte neobișnuită, pentru că am prins gospodina casei pregătind cuptorul, cocea plăcinte. În așa caz, de obicei, nu obișnuim să intrăm peste om și am încercat să mă retrag, dar ea îmi zice: „la stai mata, că vreau să-ți spun ceva...”*”. Și mi-a povestit cum au fost deportați în 1949. Imaginați-vă: eu o întrebam despre cum a fost nunta ei, iar ea îmi povestea „cum ne-au ridicat, cum am fost duși...””. Până la urmă mi-a povestit toată povestea.”. În cazul cercetării noastre, este revelator faptul că tema cercetării a fost identificată în teren, în procesul lucrului asupra altui subiect de cercetare – tradițiile de nuntă. Iruperea subiectului deportării în contextul altei tematici ne permite să presupunem că subiectul deportărilor era un „subiect de cercetare în așteptare”, acest fapt confirmând presupuzițiile psihanalitice privind lucrul în dimensiunea latentă a materialului traumatic neelaborat.

Actualizarea în cadrul interviului de cercetare a unor situații traumatice anterioare. Cercetătorii relatează despre reacții specifice la întrebările din ghidul de interviu în cazul unor persoane deportate: „*Fiind adresată unui interviuat invitația „Vă rog să vă prezentați”*”, acesta s-a ridicat în picioare și a întrebat: „*Cum să mă prezint?*”. Asocierile apărute în mintea cercetătorilor au evocat specificul interogatoriului, această impresie contratransferențială fiind confirmată ulterior prin dezvăluirea de către interviuat a anilor de închisoare politică pe care i-a parcurs.

Contactul cercetătorilor cu materialul traumatic. O descoperire importantă pentru cercetători au fost experiența traumatică evocată în interviuri de către deportați și trăirile emoționale corespunzătoare, acest lucru implicând un efort semnificativ al cercetătorilor în sensul gestionării cadrului de cercetare și al clarificării statutului trăirilor emoționale care apar în spațiul de cercetare: „*În fiecare interviu, absolut în fiecare, au fost momente în care psihologic am fost afectată foarte puternic de trauma pe care acești oameni o au, de suferința pe care au trăit-o. [...] sigur, eu îmi dau seama că sub aspect de cercetare, nu ar trebui să fie așa interviul – în calitate de cercetător, trebuie să fii rece, calm. Dar am impresia că acesta nu ar mai fi un interviu, ar fi*

un sondaj, dacă vreți”.

„Căderile emoționale” în interviuri. Cercetătorii menționează despre faptul că se confruntau frecvent cu situații în care persoanele intervievate erau copleșite de emoții și aceste situații constituiau cele mai dificile momente din interviuri: *„Eram afectat emoțional prin faptul că din prima clipă începeau a plânge, când le spuneam că sunt interesat de deportări”.*

Emoțiile cercetătorului și calitatea de cercetător. Trăirile afective proprii din timpul interviului și după acesta i-au determinat pe unii cercetători să se întrebe în privința calității lor de cercetător: *„Din punct de vedere științific, eram îngrijorată inițial din cauza emoțiilor mele. Eram sigură că un cercetător nu trebuie să aibă astfel de reacții. Mă gândeam că asta este în contradicție cu ceea ce presupune rolul meu de cercetător...”.*

Rezistența cercetătorului. Întrucât contactul cu traumatismul presupune întotdeauna reacții defensive ale psihicului, și în interviurile cu cercetătorii s-au revelat astfel de tendințe defensive, care s-au manifestat, cel mai des, prin nedorința de a realiza noi interviuri: *„Am făcut câteva interviuri, parcă așa mergea din inerție, unul după altul, și aveam nevoie de timp și curaj când, după o pauză, luam decizia să merg iarăși să iau interviuri. Mobilizarea pentru noi interviuri uneori era trăită ca un fel de teamă, nici nu știu dacă era o teamă... Eu nu pot să-mi explic ce era, dar erau perioade în care nu voiam să merg să fac interviuri, nu știu de ce, poate pentru că prea multe se acumulasera și conștiința mea nu le putea depăși...”.*

Aspecte psihoterapeutice ale interviurilor

O invitație la comunicare din partea Statului. Pentru majoritatea persoanelor deportate, aceste interviuri au constituit prima comunicare în profunzime asupra subiectului deportărilor cu un reprezentant al instituțiilor statului.

Validarea experienței deportărilor. Cercetătorii au validat experiența relatată – atât scenariul factual, cât și trăirile subiective ale protagonistului. Este important a menționa că interviurile de istorie orală nu au fost precedate de proiecte naționale care ar fi vizat consilierea psihologică, socială, civică a persoanelor deportate. Astfel, cercetătorii au fost nevoiți să facă cercetare pe un teren impregnat de emoții, fiind, de multe ori, primii protagoniști care puneau bazele unui spațiu comunitar de mentalizare.

Conținerea terapeutică a cadrului cercetării. Fiind confrunțați cu materialul traumatic, cercetătorii au fost solicitați și pentru actualizarea unui potențial psihoterapeutic, recurgând la o serie de tehnici improvizate pentru a depăși situațiile dificile din punct de vedere emoțional: orientarea discuției spre alt subiect, invocarea unor subiecte pozitive, acordarea și conținerea pauzelor, „tehnica comentării unei fotografii”, intervenția printr-o altă întrebare ș.a.

Spațiu psihoterapeutic și pentru cercetători. După cum afirmă cercetătorii, comunicarea timp de mai mulți ani cu persoanele deportate le-au determinat cercetătorilor anumite schimbări

în atitudini și comportamente, pe care aceștia le consideră benefice pentru personalitatea lor. Aceste schimbări se referă la reflectarea intensă asupra condiției umane, momente de empatizare și identificare cu protagoniștii, creșterea toleranței la frustrare.

Manifestări ale inconștientului în cercetare: travaliul oniric al cercetătorului

În psihanaliză, felul în care se manifestă traumatismul psihic a fost studiat inclusiv din perspectiva funcționării onirice, traumaticului fiindu-i asociate două extreme ale funcționării onirice: pe de o parte, incapacitatea de visare și, pe de altă parte, visele traumatice repetitive și coșmarurile, de regulă însoțite de trăiri afective intense.

Pornind de la aceste premise psihanalitice, cercetătorii au fost întrebați, în contextul interviurilor, dacă aveau vise în perioada interviuării persoanelor deportate și ce fel de vise erau acestea. Materialul obținut ca urmare a interviuării cercetătorilor ne relevă că împărtășirea istoriei deportărilor implica uneori spațiul oniric al cercetătorului. Doi dintre cercetătorii interviuați ne-au relatat că au făcut vise despre deportări, odată cu intrarea în procedura de realizare a interviurilor de cercetare. Visele cercetătorilor aveau, de regulă, un caracter traumatic, fiind descrise ca vise neplăcute, foarte intense din punct de vedere emoțional și presupuneau un scenariu similar povestirilor din cadrul interviurilor cu persoanele deportate: *„Am avut un interviu în care persoana deportată mi-a povestit cum, copii fiind, mergeau la școală în Siberia, departe în altă localitate, și cum s-au rătăcit și riscau să înghețe, în plus, erau speriați de urletele lupilor. Noaptea următoare aveam vise de coșmar în care visam aceste scenarii, eu fiind în rolul protagonistului central – al celui copil”*.

Este important să menționăm că, într-un alt caz, cercetătorul nu doar invocă materialul oniric, ci descrie și o dinamică în ani a travaliului oniric declanșat în contextul cercetării: *„Inițial eu visam toate aceste drame, încarcerări, înfometări, exiluri – istoriile lor le vedeam în vis, așa cum mi le-au povestit ei. Și aceste vise erau însoțite de mare suferință, de mari emoții. Acest tip de vise a durat cam patru ani. La un moment dat acest film a început să se deruleze nu în calitate de film al lor, eram deja eu plasată în rolul central, iar din acest moment visele nu mai erau atât de dureroase. Faptul că eu eram personajul din scenariul visului, cu care se întâmplau toate, a scăzut intensitatea disconfortului emoțional și eu mă trezeam mai puțin răvășită. Acest tip de vise a durat vreo doi ani și după asta visele au început ușor, ușor să dispară”*.

Tabelul 4.1. Tipuri de manifestări contratransferențiale la cercetătorii implicați în realizarea interviurilor de istorie orală

<i>Tipuri de manifestări contratransferențiale</i>	<i>Manifestări contratransferențiale specifice</i>
<i>Manifestări corporale</i>	Dureri de cap, amețeli, dureri de spate
<i>Manifestări afective</i>	Furie, tristețe, vinovăție
<i>Manifestări comportamentale</i>	Agitație, implicare în ajutorul intervievaților după perioada de interviuare
<i>Manifestări onirice</i>	Vise pe tematica deportărilor

Concluzii capitolul 4

1. Analiza de conținut a textelor interviurilor realizate cu cercetătorii scoate în evidență caracteristici ale procesului de interviuare și transcriere, care sunt asociate fenomenului de contratransfer, așa cum este descris acesta atât în literatura psihanalitică, cât și în studiile de istorie orală sau de cercetare calitativă. Cercetătorii relatează despre o realitate afectivă a interviului de cercetare, în care sunt implicați ambii protagoniști – interviuatul și cercetătorul. Această realitate co-construită a interviului de cercetare solicită cercetătorului eforturi cognitive și emoționale pentru asigurarea cadrului cercetării. În pofida acestor dificultăți, cercetătorii atribuie trăirilor afective din cadrul cercetării valențe pozitive – atât din punct de vedere științific, cât și din punct de vedere uman. Din perspectivă științifică, cercetătorii susțin că realitatea afectivă a interviului de cercetare le extinde spațiul reprezentativ asupra fenomenului, iar din perspectivă umană le oferă posibilități de reflecție asupra propriei funcționări psihice. Totuși, această perspectivă pozitivă asupra realității afective a interviului este precedată de interogații îndelungi referitoare la calitățile de cercetător, la rolul trăirilor afective în spațiul cercetării și modalitățile de elaborare a acestora.

2. Realitățile psihoafective ale interviurilor au depășit limitele reprezentării inițiale ale cercetătorilor asupra contextului cercetării fenomenului deportărilor din RSSM. Astfel, putem formula presupuziția unei discordanțe între reprezentarea cercetătorului asupra interviului de cercetare și realitatea propriu-zisă a interviului, în contextul lucrului asupra unui obiect de cercetare cu istoric traumatic. În acest sens, numim „întâlnirea cercetătorului cu traumatismul” contactul emoțional al cercetătorului cu materialul traumatic, care va fi prezentat de către interviuat factual și emoțional, și care întotdeauna va depăși nivelul de pregătire emoțională și reprezentativă a cercetătorului. În acest sens, cercetătorul este solicitat să realizeze un clivaj funcțional, care presupune coexistența simultană pe dimensiunile științifice și umane – cognitive și emoționale.

3. „Întâlnirea cercetătorului cu traumatismul” are un corespondent în manifestările contratransferențiale ale cercetătorilor, în cazul cercetării noastre acestea fiind diferențiate pe următoarele dimensiuni: corporală, afectivă, comportamentală și onirică. Componenta onirică a reacțiilor contratransferențiale reprezintă un material inconștient important, care permite extinderea reprezentării asupra caracteristicilor cadrului de cercetare în cazul subiecților sensibile de cercetare, în cazul nostru al deportărilor din RSSM.

Capitolul 5 – Specificul transmiterii inter- și transgeneraționale a istoriei deportărilor din RSSM

Am menționat în capitolele anterioare că deportările din RSSM implică un specific aparte în sensul creării unei narațiuni despre traumatism și al comunicării între generații, care se datorează condițiilor social-ideologice ce au urmat deportărilor, și anume faptului aflării în continuare a populației deportate în spațiul ideologic sovietic. Reperarea reprezentărilor asupra fenomenului deportărilor în cazul generațiilor ulterioare traumatismului permite identificarea și analiza dinamicii acestor reprezentări și a felului în care memoria deportărilor din RSSM își asigură continuitate în spațiul familial.

Modalități de transmitere a istoriei despre deportare

O comunicare privilegiată bunici-nepoți? Analiza interviurilor realizate cu descendenți ai deportaților relevă faptul că nepoții consideră că în spațiul familial comunicarea despre deportări se întâmplă prioritar între bunici și nepoți, prima generație de după deportare – părinții respondenților – fiind, după părerea nepoților, mai puțin implicată în această comunicare: „*tata se prefăcea că nu-l interesează ce discutăm noi cu bunica*”; „*cu părinții nu am vorbit niciodată despre deportări, doar cu bunicii*”.

Reprezentări ale descendenților, la vârsta copilăriei și adolescenței, asupra narațiunilor predecesorilor

Ipoteze șiangoase referitoare la riscul repetării evenimentului: „*Acum, la vârsta adultă, îmi dau seama că ceea ce povestea bunica îmi provoca mie, fiind copil, gânduri urâte. Mă temeam că se va întâmpla ceva cu familia mea și voi fi separată de părinți*”.

Ipoteze șiangoase referitoare la integritatea morală a predecesorilor: „*... căutam o justificare, dar nu găseam, nu înțelegeam cum ar fi posibil asta... să te trezești noaptea și să îi trimiți, să îi încarci în tren... să îi desparți pe copii de părinți. Eu înțelegeam că ai făcut ceva foarte rău și trebuie să plătești pentru asta, altfel cum așa – să ți se întâmple asemenea lucruri fără niciun motiv concret?*”.

Chestionarea privind fidelitatea narațiunii: „*Dar ne întrebam – chiar a fost așa ceva sau bunicul inventează? Noi nu conștientizam așa ceva, nu ne venea să credem!*”.

Impresii de „stranietate neliniștitoare”: *„Percepeam aceste relatări ale bunicului ca ceva straniu, mai ales că tatăl și mătușile mele – adică copiii bunicului – păreau total neinteresați de subiect, de parcă acesta nu ar exista. Toată această comunicare era între mine și bunic, parcă era în altă lume”.*

Experiențe ce nu pot fi povestite: *„Bunica mea a fost deportată la vârsta de 18 ani, cu alte două surori mai mici, de 16 ani și de 14 ani. Vă imaginați, fete care n-au ieșit niciodată din satul lor acum erau trimise singure, fără părinți, în Siberia...”*

Curiozitate ambivalentă: *„Aveam o curiozitate puternică să știu mai mult. În același timp, mă întrebam cu oarecare frică – oare ce ascunde? Oare ce o să aflu?”.*

Tipuri de transmitere a istoriei deportărilor: calitatea discursului predecesorului

Analizând felul în care nepoții descriu discursul bunicilor, diferențiem trei tipuri de transmitere a istoriei deportărilor, pornind de la criteriul percepției de către descendent a calității discursului predecesorului.

Transmiterea emoțională a traumatismului. Narațiunea bunicilor despre deportări este impregnată prioritar de emoții: „bunica întotdeauna plângea atunci când povestea”. Respondenții descriu dezvăluirile bunicilor ca „momente de evacuare”, în care avea loc povestirea repetitivă a evenimentelor, însoțită de plâns și bocete, descendentul neavând posibilitatea obținerii unei reprezentări suficiente asupra evenimentelor invocate.

Transmiterea convingerilor categorice. Acest tip de transmitere a istoriei deportărilor implică un discurs în care, la nivel manifest, nu se regăsesc emoții, dar predecesorii le prezintă descendenților o perspectivă cognitivă și atitudinală rigidă asupra lumii și asupra relațiilor umane, în care predomină atitudini persecutorii: „spațiul din afara casei este periculos”, „oamenii sunt răi”, „oamenii sunt invidioși și trădători”, „poți avea încredere doar în familia ta”.

Transmiterea mentalizată a istoriei deportărilor. Implică o perspectivă critică, elaborativă din partea predecesorilor: deși povestesc despre evenimente traumatice, predecesorii relativizează lucrurile, transmit mai puține generalizări, transmit mesaje pozitive despre relațiile umane, inclusiv despre rolul unor persoane concrete în supraviețuirea familiei.

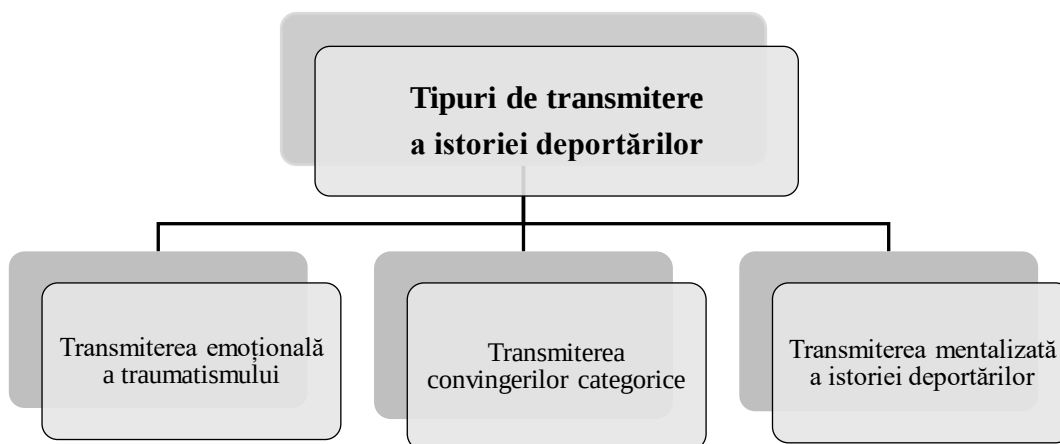

Figura 5.1. Tipuri de transmitere a istoriei deportărilor

Semnificații atribuite de către descendenți transducerii istoriei deportărilor

Nevoia bunicilor de a vorbi despre deportare și de a fi ascultați: „... bunica vedea că-i bătrână și durerea asta pe care o avea în suflet voia să o scoată, să o spună, iar noi, nepoții, eram cei mai buni ascultători”.

Mandatarea nepoților. Unii intervievați susțin că s-au perceput pe sine ca persoane care trebuie să facă ceva în legătură cu trauma predecesorilor, deși sunt conștienți că nu li s-a solicitat acest lucru în discursul manifest al comunicării: „Simțeam furie și nedreptate în legătură cu ce îmi povestea bunicul. Eu cred că acesta a fost un motiv, neînțeles de mine atunci, care m-a determinat să urmez Facultatea de Drept”.

Funcția terapeutică a comunicării dintre generații. O altă semnificație atribuită de către unii respondenți comunicării asupra subiectului deportărilor este cea referitoare la funcția psihoterapeutică pe care nepoții consideră că au realizat-o: „Știți, acum înțeleg că eram ca un psihoterapeut pentru bunica mea – o ascultam și ea tot îmi povestea”.

Reprezentări asupra traumatismelor deportărilor: similitudini și diferențe între generații

Problematizări și interogații ale descendenților: invocarea cazurilor de dezorganizare psihică, socială, somatică. Ceea ce diferențiază discursul nepoților de cel al predecesorilor sunt referințele la dezorganizarea psihică, socială, somatică, fiind invocate de către descendenți situații de alcoolism, neadaptare socială, neadaptare profesională ale predecesorilor deportați: „Bunicul a revenit, dar nu s-a mai putut adapta. A plecat înapoi în Siberia. S-a alcoolizat”.

Problematizări și interogații ale descendenților: dezidealizarea predecesorilor. În interviurile realizate cu nepoții identificăm diminuarea tendinței de idealizare a bunicilor deportați, prefigurându-se, mai degrabă, efortul și dorința descendenților de a-și elabora o reprezentare proprie asupra protagoniștilor, într-o formă integră, atât cu trăsături pozitive, cât și cu trăsături

negative: „Evident, ei au trecut prin chinuri insuportabile. Dar cred că întotdeauna există un fel de eroificare a personajelor. De exemplu, felul în care se povestește despre bunicul meu este foarte eroic, idealizat. Nu mi s-a spus niciodată nimic de rău despre bunicul deportat, pe care nu l-am cunoscut.”

Tabelul 5.2. Analiza comparativă a aspectelor traumatiche în narațiunile persoanelor deportate și ale descendenților

<i>Discursul persoanelor deportate</i>		<i>Discursul descendenților</i>	
Asemănări			
• Similaritatea scenariului factual traumatic • Conștientizarea suferinței trăite și a atrocităților la care au fost supuse persoanele deportate • Dorința de a înțelege sensul acestor evenimente			
Deosebiri			
• Perspectivă posttraumatică asupra evenimentelor • Clivaje persistente – idealizare, devalorizare • Impact emoțional accentuat		• Perspectivă analitică asupra evenimentelor • Diminuarea clivajelor • Impact emoțional diminuat sau absent	

Studiul de caz: transmiterea transgenerațională a traumatismului asociat deportărilor din RSSM. În cazul cercetării noastre, studiul de caz a fost realizat în manieră psihanalitică clasică. Elaborarea și expunerea acestui studiu de caz a implicat următoarele obiective: 1) ilustrarea felului în care are loc transmiterea transgenerațională a traumatismului; 2) prezentarea și analiza dinamicii elaborării traumatismului în contextul unui demers psihanalitic; 3) ilustrarea continuității și similarității tematicilor identificate ca urmare a analizei de conținut a mărturiilor de istorie orală și a materialului din cazul clinic.

Concluzii la capitolul 5

1. Descendenții din a doua generație de deportați relatează despre comunicarea privilegiată bunici-nepoți pe subiectul deportărilor. Această reprezentare a respondenților poate fi asociată condițiilor psihosociale ale perioadei de latență în cazul fenomenului deportărilor din RSSM, și anume continuitatea vieții persoanelor deportate în cadrul sistemului social-politic care a organizat deportările.

2. Reprezentările descendenților asupra istoriei deportărilor au legătură cu specificul gândirii infantile și cu anumite condiții în care se desfășoară comunicarea. Din punct de vedere tematic, aceste conținuturi reprezentative se referă la: frica de repetiție a evenimentului traumatic; asocieri între deportări și pedeapsă; neîncredere și îndoială față de istoria relatată; impresia de straniețate a istoriei și a cadrului comunicării; curiozitatea ambivalentă determinată de tăcerea asupra fenomenului deportărilor.

3. Descendenții persoanelor deportate relatează despre narațiuni diferențiate ale predecesorilor, pe care le-am nominalizat ca fiind transmiterea emoțională a traumatismului, transmiterea convingerilor categorice, transmiterea mentalizată a istoriei deportărilor. Cu referire la mesajele latente decelate în contextul comunicării, descendenții evocă nevoia și dorința bunicilor de a vorbi despre deportări, impresia de a fi mandatați cu anumite responsabilități legate de istoria deportărilor, impresia impunerii/asumării unui rol psihoterapeutic.

4. Procesul de elaborare și cunoaștere a memoriei deportărilor de către descendenți implică formularea ipotezelor asupra istoriei factuale, asupra trăirilor predecesorilor, dar și asupra transformărilor acestei memorii în mentalul familial. Nepoții intervievați sunt dispuși să abordeze subiecte sensibile și intangibile pentru generațiile anterioare, cum ar fi idealizarea bunicilor deportați sau ascunderea unor experiențe traumatice considerate rușinoase.

Capitolul 6 – Specificul rezilienței în cazul deportărilor din RSSM

Mecanisme de apărare primare în narațiunile persoanelor deportate

Idealizarea unor personaje din familie sau din comunitate. Atribuim acestui fenomen statutul de mecanism de apărare, dat fiind faptul că personajele invocate sunt descrise doar prin trăsături pozitive accentuate.

Idealizarea unui grup etnic din locurile deportărilor. Atestăm frecvent în mărturiile persoanelor deportate idealizarea de către deportați a grupului etnic din locurile deportării. „Știi, mai buni erau cazahii decât moldovenii. Păi, dacă ne-au ridicat?! Ce au fost buni? Kazahii erau tare blânzi la suflet. Ne jeleau.” (Petrencu, Cojocaru, Pădureac, 2015, p. 264).

Idealizarea persoanelor deportate și devalorizarea persoanelor implicate în organizarea deportărilor: „Oamenii care au revenit din Siberia au fost și mai departe buni gospodari, iar din acei care ne-au dus pe lume nu s-a ales nimic. Au fost niște nenorociți și cam așa au și rămas” (Petrencu, Cojocaru, Pădureac, 2014, p. 216).

Identificarea cu agresorul. Identificarea cu agresorul, în forma sa clasică, este mai puțin specifică deportaților care s-au oferit să povestească experiențele legate de deportări. Acest mecanism de apărare poate fi asociat mai degrabă cu persoanele deportate care s-au declarat – prin poziția lor profesională, ideologică, nomenclaturistă – loiali partidului comunist sau culturii

politice proestice după anii '90 și care, bineînțeles, nu s-au alăturat proiectelor de consemnare a mărturiilor. În cazul persoanelor deportate, identificăm manifestări izolate ale acestui mecanism de apărare, precum cunoașterea foarte bună a limbii ruse. Unii deportați au preferat să-și povestească mărturiile în limba rusă, alții au vorbit despre faptul că foloseau cunoașterea bună a limbii ruse ca o modalitate de protecție și, tot ca modalitate de protecție, și-au dat copiii la școli de predare în limba rusă: „Copiii au făcut școală în limba rusă. De ce așa? Pentru că nu se vedeau schimbările astea. Bine am făcut că i-am dat în școală rusă” (Cojocaru, 2016, p. 159).

Construirea unui Sine fals. Ascunderea destinului de deportat impunea uneori modificarea datelor biografice referitoare la locul nașterii, studii, etnie. În același timp, ca și în cazul identificării cu agresorul, formele inconștiente ale Sinelui fals pot fi reperate și înțelese în contexte psihoterapeutice și culturale specifice.

Negarea suferinței. În cazul unor deportați identificăm negarea realităților traumatice prin invocarea unor „beneficii ale deportărilor” – în Siberia au făcut studii, au văzut locuri foarte frumoase, și-au călit caracterul: „Nu mă laud, dar eu din orice situație găsesc ieșire” (Pădureac, 2017, p. 22).

Mecanisme de apărare secundare în narațiunile persoanelor deportate

Activismul. În cazul deportărilor diferențiem două forme de activism: 1) activism care s-a realizat prin muncă, mai apropiat de valența sublimatorie „activism – sublimare”; 2) activism în sensul implicării în activități de promovare a ideologiei comuniste – activismul ideologic – manifestat prin tendința de a fi „activist” în sensul solicitat de perioada istorică: „M-au ales secretar al organizației comsomoliste la mina 117, eram komsorg în acel an, când au ridicat tineretul la țelină în Kazahstan. Eram secretar comsomolist la o mină mare, aveam peste 200 de comsomoliști în subordine” (Postică, 2016, p. 118).

Sublimarea și evocarea descriptivă a traumatismului. În mărturiile deportaților identificăm cântece, în care este prezentat scenariul traumatic cumulativ al deportărilor. Aceste creații simple comportă, totuși, o semnificație sublimatorie și terapeutică, întrucât presupun descrierea verbală a experienței și efortul de a gestiona afectul, punând experiența traumei într-o formă artistică: „Într-o noapte și-ntr-un ceas, În mașină ne-au încărcat, La gară ne-au deplasat, În vagon ne-au încuiat. Trei sute în gară am stat, Sub lăcată și soldat. Noaptea trenul a şuierat, Și din gară a plecat. Mergea trenul şuierând, Moldovenii toți plângând, Ne duceau din gară-n gară. Și ne-au dus în țări departe, Și hârtia greu răzbate...” (lacrimi) (Petrencu, Cojocaru, Pădureac, 2014, p. 247).

Sublimarea și libidinizarea traumatismului. Cântecele pe care îl prezentăm mai jos relevă mișcarea de intricare a pulsionilor, prin impunerea părții libidinale, fiind introdusă tematica iubirii în scenariul traumatic: „... țin minte cum fetele cântau în vagon: «Patru mere-ntr-o basma, Eu mă

duc la Moskva, Să-mi văd iubita mea.» Iată așa cântec. ... (lacrimi). Atât țin minte, cum femeile celea oftau, iar tineretul cânta” (Petrencu, Cojocaru, Pădureac, 2014, p. 22).

Aceeași tendință sublimatorie de libidinalizare a suferinței o reperăm și într-un alt cântec, în care este relatat travaliul psihic de adaptare la realitatea traumatică, încercarea de a depăși angoasele legate de incertitudine prin fantasmarea în termeni „frumoși” a locului deportării: *„La șapte iulie, S-a ’nceput răscoala-n lume. Pe lume-i aresta, Și la gara, la Reitel îi ducea. Îi mâna ca pe oi, Și-i încărca ca pe boi... Of, mama mea! Of, mama mea! N-am nici mamă, N-am nici tată, Of, mama mea! (Când ziceau așa – Of, mama mea! – așa plângea norodul, de Doamne ferește! Apoi zicea cântecul): „N-am nici moși, N-am nici mătuși, Numai Siberia cu ruși!” (Apoi așa plângea): „N-am nici frați, Numai pădurea cu brazi!”, (Noi încă nu ajunsesem, dar cântau): „N-am nici surori, Numai Siberia cu flori” (Petrencu, Cojocaru, Pădăreac, 2014, p. 131).*

Analizând textele cântecelor despre deportări, constatăm că acestea abordează următoarele teme: momentul deportării și stresul aferent; umilința; traumatismul separării; traumatismul incertitudinii, dar și transformările psihice în sensul efortului adaptativ la noile realități existențiale. Este important a menționa și despre un alt statut al acestor produse artistice create în contextul unui traumatism istoric antropogen, și anume statutul de mărturie. Vom invoca în acest sens prezumția anunțată de Sh. Felman și D. Laub (1992) referitoare la faptul că literatura și arta reprezintă o formă precoce de mărturie, atunci când toate celelalte moduri de cunoaștere a realității traumatice sunt excluse.

Tipuri de reziliență în cazul fenomenului deportărilor din RSSM

Reziliența familială

Solidarizarea familiei. În interviurile analizate remarcăm că unul dintre obiectivele centrale, în contextul adaptării la noile condiții ale deportărilor, era menținerea familiei împreună: *„Mama, când a aflat unde suntem, și-a pierdut cunoștința. A întrebat unde e raionul nostru, cel din adresă. Mama a aflat și a fugit la noi, noaptea cu vagoanele încărcate cu lemn de pădure. Se putea spune că a fugit de lucru! Asta nu trebuia, era periculos. Când trecea eșalonul cu bârne pe pod, știți, când trenul trecea mai încet, ea s-a agățat de tambur și a mers spre sud, spre noi. Avea la ea scrisoarea cu adresa noastră... Mama povestea apoi că se temea să nu o prindă; peste tot erau soldați cu automate” (Petrencu, Cojocaru, Pădureac, 2014, p. 60).*

Pre existența unui atașament durabil în cadrul familial. În interviurile analizate identificăm descrierea unor relații familiale ce evocă trăsături ale atașamentului securizant, care s-a dezvoltat atât în cadrul relației părinte-copil, cât și în cadrul relației dintre frați. Tindem să validăm aceste interpretări ale persoanelor deportate, întrucât acest fapt ține și de specificul epocii – de faptul prevalenței familiilor numeroase, în care individul avea un sentiment sigur de apartenență la o familie mare, la un neam.

Figuri parentale puternic investite. În narațiunea persoanelor deportate figurile parentale sunt descrise în termeni pozitivi, fiind reprezentate ca personaje puternice, integre psihic, ca un important factor de protecție. Considerăm acest fenomen parte din mecanismul defensiv de idealizare, care e și o resursă importantă de reziliență pentru persoanele deportate.

Legenda familiei și asigurarea continuității istoriei familiale. Deportații aveau grijă să povestească istoria familiei și să mențină intact din punct de vedere psihologic statutul familiei și al membrilor ei.

Reziliența comunitară

În lucrare sunt prezentate fragmente din interviurile cu persoanele deportate, care relatează despre felul în care comunicarea și solidarizarea în cadrul comunității a reprezentat o resursă de reziliență pentru persoanele deportate.

Ajutorul în interiorul grupului de deportați: „Vreau să vă spun că fetele mai mari ca noi, de 16-17 ani, erau ca mamele pentru noi: ne împloteau cosițe, ne controlau lecțiile, ne învățau să avem grijă una de alta. Aveau grijă de noi, nu au făcut «dedovcina» cu noi! Toți copiii eram din familiile de deportați” (Petrencu, Cojocaru, Pădureac, 2014, p. 183).

Ajutorul din partea băștinașilor din locurile deportării: „Aveam noroc de rușii băștinași, care se îndurau și ne dădeau câte o bucată de pâine sau un cartof, un morcov fiert, pește. Oamenii simpli ruși nu sunt vinovați cu nimic, vina o poartă Stalin și călăii lui, care și-au bătut joc de lume” (Petrencu, Cojocaru, Pădureac, 2014, p. 211).

Reziliența spirituală. Persoanele deportate relatează despre menținerea contactului cu reperele culturale în locurile exilului. Cele mai multe se referă la perpetuarea tradițiilor în locurile deportării (sărbătorirea Paștelui și a altor sărbători religioase, naționale, respectarea tradițiilor naționale. Studiile de istorie orală și de cercetare calitativă relevă că teroarea creată în dictatură pune individul în contact cu lucruri de negândit, iar recursul la religie devine o resursă importantă de reziliență (Talaban, 2007; Clit, 2004). Acest lucru este confirmat și prin cercetarea mărturiilor persoanelor deportate din RSSM: „Tata tare credea în Dumnezeu, el zicea așa: „Pe mine Dumnezeu m-a scăpat de vîșcă...”” (Pădureac, 2017 p. 15).

Concluzii la capitolul 6

1. Dinamica defensivă identificată în cazul fenomenului deportărilor include atât mecanisme de apărare primare, cât și mecanisme de apărare secundare. Dintre mecanismele de apărare primare anunțate în literatura de specialitate, în cazul deportărilor prevalează idealizarea și devalorizarea și se atestă printr-o frecvență mai scăzută identificarea cu agresorul, construirea unui Sine fals, negarea. Dintre mecanismele de apărare secundare, cel mai frecvent sunt atestate activismul și sublimarea. Formele de activism reperate în narațiunea persoanelor deportate sunt activismul sublimatoriu și activismul ideologic.

2. Reziliența familială identificată în cazul fenomenului deportărilor este constituită din realități care se referă la solidarizarea familiei, păstrarea legăturii cu familia extinsă, asigurarea unei istorii a familiei în care să predomină continuitatea spațiului familial și imaginea pozitivă a familiei. Aceste forme de reziliență familială sunt determinate de condiții preexistente deportărilor, precum calitatea atașamentului intrafamilial și interiorizarea obiectelor parentale bune.

3. Reziliența comunitară este definită prin următoarele aspecte: solidaritatea și ajutorul din partea unor consăteni; ajutorul din partea băștinașilor din locurile deportării; ajutorul reciproc în cadrul grupului de deportați. Reziliența spirituală este definită prin: repere existențiale pozitive interiorizate în cadrul familiei până la declanșarea traumatismului; menținerea contactului cu reperele spirituale; menținerea contactului cu reperele culturale; perpetuarea tradițiilor în locurile deportării.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

1. A fost realizată clarificarea nosologică și fenomenologică a traumei psihice și a traumei istorice, fiind urmate tradițiile teoretice psihanalitice și socioculturale contemporane. În lucrarea noastră trauma istorică este definită în termenii incapacității de reprezentare a faptului traumatic la momentul întâmplării acestuia, atât la nivel individual, cât și la nivel social. În această ordine de idei, accesul la realitatea obiectivă și subiectivă a traumatismului istoric implică valorificarea memoriei traumatice, prin care avem posibilitatea de a vedea cum este reprezentată trauma în narațiunile supraviețuitorilor, cum este transmisă experiența și ce se întâmplă în procesul de transmitere a acestei memorii.

2. A fost elaborat un cadru teoretic extins privind traumatismul istoric, în interiorul căruia clarificarea conceptului de traumă istorică a avut continuitate în sintezele și elaborările conceptuale referitoare la fenomenul transmiterii inter- și transgeneraționale a traumatismului și la fenomenul rezilienței. În lucrarea noastră definim transmiterea inter- și transgenerațională a traumatismului istoric în termenii dinamicii longitudinale inerente faptului traumatic istoric, în care sunt implicați factori conștienți și inconștienți de natură individuală, socială și culturală. Din aceeași perspectivă a dinamicii de lungă durată a traumatismului, transmiterea inter- și transgenerațională este parte integrantă a procesului de doliu, care cuprinde mai multe generații. Ca urmare a sintezelor și a analizei realizate, definim reziliența prin multitudinea patternurilor conștiente și inconștiente de adaptare la traumatism, de valorificare a resurselor intrapsihice și interpsihice în contextul traumatic și de dezvoltare a personalității în perioada posttraumatică.

3. A fost valorificată științific relația dintre psihanaliză, științele socioumane și cercetarea calitativă. Astfel, au fost reperate și analizate afinitățile dintre psihanaliză și științele socioumane, fiind accentuate în mod special punctele de convergență dintre psihanaliză și istorie. Valorificând

dimensiunea epistemologică a psihanalizei, a fost clarificată relația dintre psihanaliză și cercetarea calitativă, prin analiza conceptelor psihanalitice relevante paradigmei calitativiste de cercetare – asociere liberă, atenție flotantă, conținut latent, conținut manifest, transfer și contratransfer. În ceea ce privește aspectul metodologic, a fost elaborată o concepție psihanalitică de cercetare a fenomenului deportărilor din RSSM, în baza paradigmei calitativiste. Demersul metodologic a inclus date primare și date secundare, eșantionul care a furnizat datele fiind alcătuit din trei grupuri de respondenți – persoane deportate, descendenți ai persoanelor deportate, cercetători implicați în realizarea interviurilor cu persoanele deportate.

Sub aspect empiric, au fost analizate dimensiunile traumatice, transgeneraționale și reziliente, definitorii pentru deportările din RSSM, fiind obținute următoarele rezultate:

1. Au fost analizate valențele narcisice în cazul traumatismului deportărilor din RSSM, fiind propus conceptul de traumatism narcisic. Traumatismul narcisic a presupus, la nivel social, fenomenul stigmatizării, pe care l-am diferențiat în „stigmatizare oficială” și „stigmatizare neoficială”. Conform conceptualizărilor noastre, stigmatizarea oficială reprezintă metodologia oficială represivă și este parte din discursul ideologic argumentativ al represiei, iar stigmatizarea neoficială reprezintă un discurs cu tematici arhaice și este rezultatul regresiei masive a grupului aflat în condiții existențiale de limită și de propagandă.

2. Au fost analizate valențele relaționale în cazul traumatismului deportărilor din RSSM, fiind propus conceptul de traumatism relațional. Rezultatele cercetării noastre scot în evidență tematici care definesc discursul referitor la trauma relațională: invidia și trădarea consătenilor, responsabilizarea consătenilor pentru fenomenul deportărilor, pierderea încrederii în relațiile umane. În vederea analizării dinamicii intergrupale în contextul deportărilor din RSSM, a fost valorificată teoria kleiniană privind pozițiile psihice și teoria psihosocială a lui A. Sirota privind perversitatea relațională. În consecință, au fost elaborate conceptele de poziție paranoid-schizoidă activă și poziție paranoid-schizoidă pasivă, definitorii pentru fenomenul deportărilor din RSSM, fiind conceptualizată și o analiză a câmpului social al deportărilor din RSSM din perspectiva modelului grupal constituit pe mize perverse.

3. Memoria traumatică a deportărilor din RSSM a fost analizată și în contextul cercetării trăirilor psihoafective ale cercetătorilor implicați în proiectele de istorie orală. Rezultatele cercetării relevă că cercetătorii sunt în contact atât cu informația factuală, cât și cu informația afectivă inherentă interviului de cercetare. Respectiv, în ceea ce privește aspectul contratransferențial, au fost identificate următoarele categorii de manifestări: corporale, afective, comportamentale, onirice, acestea acoperind întreaga paletă a topologiei psihanalitice asupra psihicului (conștient, preconștient, inconștient). Trăirile contratransferențiale ale cercetătorului implică eforturi suplimentare, din punct de vedere cognitiv și afectiv, pentru asigurarea cadrului

cercetării, dar permit, în același timp, extinderea reprezentării științifice și umane asupra fenomenului studiat.

4. Au fost identificate și analizate reprezentările descendenților asupra narațiunii predecesorilor privind experiența deportărilor. În această ordine de idei, rezultatele cercetării confirmă implicarea descendenților în procesul de elaborare a traumei deportărilor. Descendenții relatează despre diferite tipuri de narațiuni ale predecesorilor, în funcție de nivelul implicării afective și de mesajele transmise. Rezultatele cercetării scot în evidență semnificațiile pe care descendenții le atribuie comunicării cu predecesorii asupra subiectului deportărilor: nevoia predecesorilor de a povesti experiența deportării, mandatarea urmașilor, rolul psihoterapeutic al comunicării între generații. Comparând narațiunile persoanelor deportate și narațiunile descendenților, constatăm că descendenții manifestă o atitudine reflexivă față de narațiunile predecesorilor, problematizând anumite subiecte și formulând ipoteze asupra istoricului familial.

5. A fost elaborat un studiu de caz care scoate în evidență tematicile și afectele asociate traumatismului familial determinat de deportări. Totodată, studiul de caz validează ipotezele formulate în contextul cercetării noastre cu privire la mecanismele de apărare implicate în traumatismul deportărilor și la temporalitatea traumatismului deportărilor din RSSM.

6. A fost identificat patternul rezilient în cazul deportărilor din RSSM. Rezultatele cercetării scot în evidență un specific defensiv al persoanelor deportate, care implică atât mecanisme de apărare primare, cât și mecanisme de apărare secundare. Dintre mecanismele de apărare primare, cele mai frecvent identificate în narațiunea persoanelor deportate sunt idealizarea, devalorizarea, identificarea cu agresorul, construirea unui Sine fals. Dintre mecanismele de apărare secundare prevalează activismul și sublimarea. Cu privire la tipurile de reziliență, în narațiunile persoanelor deportate am diferențiat reziliența familială, reziliența comunitară și reziliența spirituală.

7. Unul dintre obiectivele implicite ale cercetării s-a referit la compararea deportărilor din RSSM cu alte traume istorice ale secolului al XX-lea, organizate în cadrul regimurilor totalitare. În acest sens, constatăm că fenomenul deportărilor din RSSM împarte aceleași caracteristici cu fenomenul represiunilor staliniste din anii '30 ale intelectualității și elitei nomenclaturiste sovietice și cu fenomenul deportărilor din anii '40 și '50 ale populației din Republicile Baltice și din Kalmîkia. Prin urmare, conchidem că deportările din RSSM se înscriu într-un pattern represiv general caracteristic spațiului sovietic și postsovietic. În ceea ce privește felul în care se diferențiază fenomenul deportărilor din RSSM de alte traumatisme istorice, referința centrală o facem la fenomenul Holocaustului, în cazul căruia perioada de latență a presupus două decenii, urmată de proiecte științifice, civice, culturale, care au organizat procesul traumei. În logica celor menționate mai sus, subscriem în totalitate poziției autorilor enunțate în literatura de specialitate

dedicată memoriei traumatice a spațiului postsovietic, potrivit cărora memoria traumatică a Estului european are un specific temporal și dinamic, fiind în continuare puternic influențată de condițiile sociale, politice, culturale ale spațiului postcomunist și urmează a fi depuse eforturi considerabile pentru încadrarea memoriei totalitarismului în memoria comună a Europei.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor cercetării. Lucrarea prezentată este primul studiu psihanalitic și psihosocial dedicat fenomenului deportărilor din RSSM. Originalitatea lucrării rezidă în specificul demersului epistemologic realizat, fiind valorificată din punct de vedere teoretic abordarea psihanalitică, iar din punct de vedere metodologic perspectiva calitativă a cercetării faptului psihosocial. Cercetarea noastră reprezintă un produs epistemologic original și în virtutea concepției sale inter- și pluridisciplinare. În acest sens, a fost prezentat un model de conlucrare între psihanaliză și științele socioumaniste, psihanaliză și istorie, psihanaliză și cercetarea calitativă, fiind configurat un cadru epistemologic în care sunt valorificate resorturile teoretice și metodologice ale psihanalizei pentru cercetarea traumei istorice. Ca rezultat, a fost fundamentată o concepție teoretico-metodologică, de sorginte psihanalitică și psihosocială, referitoare la dimensiunile psihologice ale fenomenului deportărilor din RSSM și a fost elaborată o concepție psihanalitică în vederea cercetării deportărilor din RSSM. Sub aspect empiric-aplicativ, au fost analizate valențele psihosociale ale fenomenului deportărilor din RSSM, fiind prioritizate trei dimensiuni: traumatismul, reziliența, transmiterea inter- și transgenerațională. De asemenea, fiind analizate trăirile psihoemoționale ale cercetătorilor, a fost clarificat specificul cadrului relațional în contextul proiectelor de istorie orală dedicate deportărilor din RSSM.

Semnificația teoretică a cercetării rezidă în elaborarea unei concepții teoretice, de sorginte psihanalitică și psihosocială, asupra fenomenului deportărilor din RSSM. Concepția prezentată în lucrare derivă dintr-o analiză sintetică a mai multor domenii de cunoaștere – psihanaliză, psihologie generală, psihologie socială, cercetare calitativă, istorie, sociologie –, oferind o reprezentare științifică pluridisciplinară asupra fenomenului deportărilor din RSSM. Concepția teoretică elaborată include analiza și conceptualizarea particularităților traumatice, a rezilienței și a transmiterii inter- și transgeneraționale a fenomenului deportărilor din perspectiva mai multor categorii de protagoniști – persoane deportate, descendenți ai persoanelor deportate, cercetători, finalizând cu teoretizări care permit valorificarea și aplicarea teoriei psihanalitice asupra fenomenelor istorice. Astfel, conceptele elaborate în cadrul cercetării noastre – traumatism narcisic, traumatism relațional, stigmatizare oficială, stigmatizare neoficială, poziție paranoid-schizoidă activă, poziție paranoid-schizoidă pasivă, narațiune paradoxală – extind spațiul reprezentational științific asupra fenomenului deportărilor din RSSM, dar și spațiul conceptual al psihanalizei.

Valoarea aplicativă a cercetării rezidă în elaborarea unui cadru analitic-interpretativ, de sorginte psihanalitică și psihosocială, care are scopul să clarifice procesul și dinamica elaborării traumei deportărilor din RSSM și care extinde resorturile asistenței psihologice și ale culturii civice în spațiul Republicii Moldova. Sub aspect metodologic, lucrarea prezintă un model de cercetare calitativă adaptat studiului fenomenului deportărilor din RSSM, care poate fi valorificat în cercetări ulterioare dedicate traumei istorice. Rezultatele empirice ale lucrării derivă dintr-o concepție analitico-interpretativă asupra fenomenului studiat, astfel încât permite extinderea resurselor reflexive, analitice și comprehensive asupra fenomenului deportărilor din RSSM. Rezultatele teoretice și empirice ale lucrării contribuie și la clarificarea cadrului epistemologic caracteristic proiectelor de cercetare a traumelor istorice, fiind analizate cadrul relațional cercetător-respondent și specificul cercetării în cazul traumelor istorice, rezultatele cercetării prezentând interes pentru istorici, sociologi, antropologi implicați în cercetarea subiectelor sociale sensibile. Rezumând, menționăm că rezultatele cercetării oferă instrumente metodologice și rezultate empirice utile cercetătorilor din diverse domenii: 1) psihologilor care abordează în activitatea profesională traumatismul istoric; 2) istoricilor, sociologilor, antropologilor care sunt implicați în cercetarea subiectelor sociale sensibile; 3) psihologilor, istoricilor, sociologilor și pedagogilor în elaborarea programelor didactice și a proiectelor de cercetare; 4) entităților social-politice și administrative în elaborarea politicilor de stat în domeniul educației și culturii civice.

Implementarea rezultatelor s-a realizat în cadrul Programului de stat „Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din RSS Moldovenească în perioada anilor 1940-1941, 1944-1953”; al conferințelor științifice naționale și internaționale; al activității didactice de pregătire și formare a studenților, masteranzilor și doctoranzilor de la specialitatea Psihologie (USM); al proiectelor culturale și civice dedicate deportărilor din RSSM.

Concluziile formulate ca urmare a cercetării noastre permit înaintarea anumitor **recomandări** în vederea valorificării rezultatelor cercetării în diverse contexte științifice, didactice și civice:

1) pentru factorii de decizie: valorificarea memoriei istorice referitoare la fenomenul deportărilor din RSSM în cadrul proiectelor naționale în domeniul educației și în proiectele de dezvoltare a culturii civice; promovarea programelor și a proiectelor de cercetare referitoare la diverse problematici psihosociale asociate fenomenului deportărilor din RSSM;

2) pentru cercetare: promovarea proiectelor de cercetare care să extindă reprezentarea științifică asupra deportărilor din RSSM; promovarea proiectelor de cercetare care ar permite dezvoltarea paradigmei calitativiste de cercetare; promovarea proiectelor pluridisciplinare de cercetare;

3) *pentru domeniul didactic*: valorificarea rezultatelor cercetării în programele de studii universitare la discipline din domeniul psihologiei, istoriei, sociologiei, antropologiei; valorificarea rezultatelor cercetării în programele de studii liceale la disciplinele Educație civică, Istorie;

4) *pentru domeniul psihologic-aplicativ*: elaborarea programelor de consiliere și intervenție psihologică în care să fie luat în considerare specificul multidimensional al traumei psihice și al traumei istorice;

5) *pentru domeniul pedagogic-aplicativ*: crearea spațiilor favorabile pentru analiza subiectelor sociale sensibile în cadrul disciplinelor de Educație psihologică, Educație civică, prin dezvoltarea abilităților de gândire critică, reflecție, analiză, toleranță și respect față de realitățile spațiului social și față de multitudinea perspectivelor de interpretare a fenomenelor psihosociale.

BIBLIOGRAFIE

1. AGABRIAN, M. (2004). *Cercetarea calitativă a socialului*. Iași: Institutul European. ISBN 973-611-284-5.
2. BETEA, L., DIAC C., MIHAI F-R., ȚIU I. (2012). *Lungul drum spre nicăieri. Germanii din Romania deportați în URSS*. Târgoviște: Cetatea de Scaun. ISBN 9786065371309.
3. CAȘU, I. (2015). *Dușmanul de clasă. Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească, 1924-1956*. Chișinău: Cartier. ISBN 978-9975-79-902-7.
4. CLIT, R. (2010). *Cadru totalitar și funcționare narcisică*. București: Editura Fundației Generația. ISBN 973-86377-3-2.
5. COJOCARU, L. D. (2016). *Arhivele memoriei*. Chișinău: Tipografia Balacron. ISBN 978-9975-128-63-6.
6. COJOCARU, N. (2010). *Cercetarea calitativă. Curs universitar*. Chișinău: CEP USM. ISBN 978-9975-71-050-3.
7. FAIMBERG, H. (2005/2020). *Telescopajul generațiilor*. București: Editura Fundației Generația. ISBN 9789731998206.
8. ERIKSON, E. (1963/2015). *Copilărie și societate*. București: Trei, 536 p. ISBN 978-606-719-015-1.
9. FERENCZI, S. (1932/2005). *Jurnal clinic*. București: Editura Fundației Generația. ISBN 973-86377-5-9
10. FREUD, S. (1917/2000). Doliu și melancolie. În: FREUD, S. *Psihologia inconștientului*. București: Trei, pp. 191-212. ISBN 978-973-707-318-1.
11. FREUD, S. (1920/2000). Dincolo de principiul plăcerii. În: FREUD, S. *Psihologia inconștientului*. București: Trei, pp. 213-286. ISBN 978-973-707-318-1.
12. FROMM, E. (1973/2015). *Anatomia distructivității umane*. București: Trei. ISBN 978-606-719-384-8.
13. KAUFMANN, J.-C. (1996/1998). Interviuul comprehensiv. În: FR DeSINGLY et Al. *Ancheta și metodele ei: chestionarul, interviul de producere a datelor, interviul comprehensiv*. Iași: Polirom, pp. 201-311. ISBN 973-683-141-8
14. KLEIN, M. (1937/2011). Doliul și relația sa cu stările maniaco-depresive. În: KLEIN, M. *Iubire, vinovăție și reparație*. București: Trei, pp. 536 - 576. ISBN 978-973-707-558-1.
15. KLEIN, M. (1946/2008). Observații asupra unor mecanisme schizoide. În: KLEIN, M. *Invidie și recunoștință*. București: Trei, pp. 54-81. ISBN 978-973-707-127-9.

16. LEBOVICI, S. (1998/2006) *Arborele vieții. Elemente de psihopatologia bebelușului*, București: Ed. Fundației Generația. ISBN 973-87797-0-7.
17. MANOLACHE, C. (2019). *Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Memorii, documente, studii de caz. Cercetări realizate în localitățile din sudul Republicii Moldova*. Chișinău: Balacron, vol. III, tom III. ISBN 978-9975-3283-9-5.
18. MCDOUGALL, J. (1978/2008) Anti-analizandul în analiză. În: MCDOUGALL, J. *Pledoarie pentru o anumită anormalitate*. București: Trei, pp.134-159. ISBN 978-973-707-181-1.
19. NECULAU, A. (1999). *Memoria pierdută*. Iași: Polirom. ISBN 973-683-355-0.
20. OLARU-CEMÎRTAN, V. (2020). *Teroarea stalinistă în RSSM, 1940-1941, 1944-1956: deportările, exilările în Gulag, foametea*. Chișinău: Lexon- Prim. ISBN 978-9975-3300-2-2.
21. PASAT, V. (2000). *Asprul adevăr al istoriei. Deportări de pe teritoriul RSS Moldovenești în anii '40 - '50*. Chișinău: Topografia Centrală, 2000. ISBN 9975-78-050-4.
22. PASAT, V. (2006). *Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldovenești 1940-1950*. Moscova: ROSSPEN. ISBN 9975-78-357-0.
23. PĂDUREAC, L. (ed.). (2017). *Arhivele Memoriei*. Chișinău: Tipografia Balacron. ISBN 978-9975-128-63-6.
24. PETRENCU, A. (2013). *Teroarea stalinistă în Basarabia. Studii, documente, memorii*. Chișinău: Tipografia Balacron. ISBN 978-9975-100-94-6.
25. PETRENCU, A., COJOCARU, L., PĂDUREAC, L. (2014). *Românii în Gulag*. Chișinău: Tipografia Balacron. ISBN 978-9975-128-10-0.
26. PETRENCU, A., COJOCARU, L., PĂDUREAC, L. (2015). *Românii în Gulag*. Chișinău: Tipografia Balacron. ISBN 978-9975-128-42-1.
27. POSTICĂ, E. (2016). *Arhivele Memoriei*. Chișinău: Tipografia Balacron, ISBN: 9789975128636.
28. SCÂRNECI, F. (2006). *Îndrumar de cercetare calitativă în științele socioumane*. Brașov: Editura Universității Transilvania, ISBN 978-973-598-059-7.
29. SIROTA, A. (1998). *Conduite perverse în grup. Interpretări și intervenții*. Iași: Polirom. ISBN: 973-683-136-1.
30. ȘLEAHTIȚCHI, M. (2020). Psihologia științifică în metamodernitate: divergențe, convergențe și complementarități. În: *Psihologia în mileniul III – provocări și soluții*, 25-26 octombrie 2019, Bălți. Bălți: Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți, 2020, vol.1, pp. 7-25. ISBN 978-9975-50-246-7.
31. TALABAN, I. (2007). *Teroarea comunistă și rezistența culturală. Experimentul Pitești*. București: Editura Fundației Generația. ISBN 978-973-87797-7-8.
32. ȚÎCU, O. (2018). *Homo Moldovanus Sovietic. Teorii și practici de construcție identitară în R(A)SSM (1924-1989)*. Chișinău: Editura Arc. ISBN: 978-9975-0-0158-8.
33. WINNICOTT, W. (1960/2004). Teoria relației părinte-bebeluș, În: *Procese de maturizare*, București: Ed. Trei, pp. 43-68. ISBN: 973-8291-19-4.
34. АЛЕКСАНДЕР, ДЖ. (2011/2012). Культурная травма и коллективная идентичность. В: *Социологический журнал, № 3*. (Disponibil online: <https://cyberleninka.ru/article/n/kulturnaya-travma-i-kolektivnaya-identichnost>)
35. ГРИН, А. (1993/2020). *Работа негатива. Психоаналитическая работа, фокусированная на концепте негатива*. Киев: Издательство Бурлака Ростислав. ISBN: 978-617-7840-02-1.
36. ГУЧИНОВА, Э.-Б. (2005). *Помнить нельзя забыть: антропология депортационной травмы калмыков*. Stuttgart: Ibidem-Verlag. ISBN 978-3-89821-506-0.
37. КИГАЙ, Н. (2010). Травма - прошлое и настоящее. В: *Журнал клинического и прикладного психоанализа*. Том II. № 4.
38. КВАЛЕ, С. (2003). *Исследовательское интервью*. Москва: Смысл, 301 с. ISBN 5-89357-145-2.
39. МАК ВИЛЬАМС, Н. (1999/2015). *Формулирование психоаналитического случая*. Москва: Класс. ISBN 978-5-86375-210-5 (РФ).

40. МОРОЗ, О., СУВЕРИНА, Е. (2014). История, репрезентация, свидетель. В: *Новое Литературное Обозрение. Журнальный клуб Интерлос*. № 125.
41. ПОТАПОВА, В. (2020). Между нарциссизмом жизни и нарциссизмом смерти. От тоталитарного объекта к внутреннему тоталитарному объекту. В: *Журнал клинического и прикладного психоанализа*, 1 (2). (Disponibil online: [Том 1 № 2 \(2020\): Журнал клинического и прикладного психоанализа | Журнал клинического и прикладного психоанализа \(hse.ru\)](https://psychoanalysis-journal.hse.ru/article/view/13726))
42. ПУШКАРЕВА, Т. (2021). Разрушенные жизни: репрессии в Советском Союзе. В: *Журнал клинического и прикладного психоанализа*, 2(4), с 96-113. (Disponibil online: <https://psychoanalysis-journal.hse.ru/article/view/13726>)
43. РЕШЕТНИКОВ, М. (2018). *Психическая травма*. М.: Издательство Юрайт, 200 с. ISBN: 978-5-534-05650-1.
44. СОЛОЕД, К. (2010). Психологические последствия репрессий 1917-1953 годов в судьбах отдельных людей и в обществе. В: *Журнал клинического и прикладного психоанализа*. Том II. № 4.
45. УШАКИН, С. (2009). Нам этой болью дышать. О травме, памяти и сообществах. В: УШАКИН, С.; ТРУБИНА, Е. *Травма: пункты: Сборник статей*, Москва: Новое литературное обозрение, с. 33. ISBN: 978-5-86793-722-5.
46. BAROCAS, H. A., BAROCAS, C. B. (1980). Manifestation of concentration camp effects on the second generation. In: *American Journal Psychiatry*, vol. 130, no 7, pp. 820-835.
47. CARUTH, C. (1996). *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, ISBN: 0-8018-5246-3.
48. ETKIND, A. (2013). *Warped Mourning. Stories of the Undead in the Land of Unburied*. Stanford: University Press. ISBN 978-0804773935.
49. FELMAN, SH., LAUB, D., (1992). *Testimony: Crises of Witnessing in Literature, Psychoanalysis and History*. New York: Taylor & Francis. ISBN 978-0415903929.
50. FERENCZI, S., (1933/1988). Confusion of Tongues between Adultes and the Child – The Language of Tenderness and of Passion. In: *Contemporary Psychoanalysis*, vol. 24, no. 2, pp. 196-206.
51. FIGLIO, K. (2003). Historical Imagination/Psychoanalytic Imagination. In: *History Workshop Journal*, 45 (1998), pp. 203–6.
52. FONDA, P. (2017). A mind at war. In: *Romanian Journal of Psychoanalysis*. X (2), pp. 135-156.
53. GAILIENĖ D. (2019). The „captive mind” is worse than repressions. Psychotraumatological study of historical trauma in Lithuania. In: *Rocznik Antropologii Historii*, vol. IX, no 12, pp. 159-176.
54. GEMIGNANI, M. (2011). Between researcher and researched: an introduction to countertransference in qualitative inquiry. In: *Qualitative Inquiry*, vol. 17, no. 8, pp. 701–708.
55. JERVIS, S., (2009). The use of self as a research tool. In: CLARKE, S. and HOGGETT, P. (ed.). *Researching Beneath the Surface*. London: Karnac, pp. 145-166. ISBN 9780429479564.
56. KESTENBERG, J. S. (1980). Psychoanalysis of children of survivors from the holocaust: Case presentations and assessment. In: *Journal of the American Psychoanalytic Association*, vol. 28, pp. 775–804.
57. KRYSTAL, H. (1968). *Massive psychic trauma*. New York: International Universities Press, 369 p. ISBN 9780823681464.
58. KOGAN, I. (2022) Craving for polymorphous perverse relationships. In: *Romanian Journal of Psychoanalysis*, no. 1, pp. 17-41.
59. LACAPRA, D. (1999) Trauma, Absence, Loss, In: *Critical Inquiry*, vol. 25, no. 4., p. 721-739.
60. MARKS, S., and MONNICH-MARKS, H. (2003). The analysis of counter-transference reactions is a means to discern latent interview-contents. In: *Forum: Qualitative Social Research*, vol. 4, no 2, pp. 87-98.
61. MIDGLEY, N. (2006). Psychoanalysis and qualitative psychology: complementary or contradictory paradigms? In: *Qualitative Research in Psychology*, vol. 3, no 3, pp. 213-232.

62. MORGENROTH, C. (2010). The research relationship, enactments and 'counter-transference' analysis: on the significance of scenic understanding. In: *Psychoanalysis, Culture and Society*, vol. 15, no. 3, pp. 267–280.
63. RICHARDSON, G. E. (2002). The Metatheory of Resilience and Resiliency. In: *Journal of clinical psychology*, vol. 58, no. 3, pp. 307-321.
64. ROBBEN, A. M. (1996). Ethnographic Seduction, Transference, and Resistance in Dialogues about Terror and Violence in Argentina, In: *Ethos*, vol. 24, no. 1, pp. 71-106.
65. ROPER, M., The unconscious work of history, In: *Cultural and Social History*, vol. 11, no. 2, 2014, p. 181.
66. ROTH, M. (2016). History and Psychoanalysis, In: ELLIOTT, A.; and PRAGER, J. (ed.). *The Routledge Handbook of Psychoanalysis in the Social Sciences and Humanities*, New York: Routledge, 478 p. ISBN 978-0415626927.
67. SANTNER, E. (1992). History Beyond the Pleasure Principle: Thoughts on the Representation of Trauma. In: FRIEDLANDER, S. (ed.). *Probing the Limits of Representation: Nazism and the Final Solution*. Cambridge: Harvard University Press, 144 p. ISBN 978-0674707665.
68. SEGAL, H. (1997). From Hiroshima to the Gulf War and after. In: *Psychoanalysis, literature and war*, 192 p. ISBN 978-0415153294.
69. SCOTT, J. (2012). The incommensurability of psychoanalysis and history. In: *History and Theory*, vol. 51, no. 1, p. 63.
70. SMOLAK, D., BRUNET, L. (2017). Psychoanalytic Interpretations of Trauma: a Theoretical and Clinical Overview. In: *Revue Québécoise de Psychologie*, vol. 38, no 3, pp. 99–124.
71. STRAUSS, A., CORBIN, J. (1990). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*, Londra: Sage Publications, 270 p. ISBN: 9780803932500
72. STRAUSS, A., CORBIN, J. (1998). Grounded Theory Methodology. An Overview. In: DENZIN, N., LINCOLN, Y.S. (ed.). *Strategies of Qualitative Inquiry*, Sage Publications. nr. 13, pp. 3-21.
73. STRØMME, H., GULLESTAD, E., STANICKE, E. et al. (2010). A widening scope on therapist development: designing a research interview informed by psychoanalysis. In: *Qualitative Research in Psychology* vol. 7, no 3, pp. 214–232.
74. SEBEK, M., (1996). The Fate of the Totalitarian Object. In: *Forum Psychoanalysis*, no 5, pp. 289-294.
75. VASKELIENĖ, I. (2012). *Long-term psychological effects of political repression in Lithuania to second generations. Summary of Doctoral Dissertation Social Sciences*. Vilnius University.
76. VOLKAN, V. D. (2021). Chosen Traumas and Their Impact on Current Political/Societal Conflicts. HAMBURGER, A.; HANCHEVA, C.; VOLKAN, V. D. (ed.). *Social Trauma – An Interdisciplinary Textbook*. Cham: Springer. ISBN 978-3030478162.
77. ALTOUNIANÉ, J. (2005). Événements traumatiques et transmission psychique La survivance. Traduire le trauma collectif. În: *Érès « Dialogue »*. no. 2, vol. 168, pp. 55 – 68. ISSN 0242-8962.
78. AULAGNIER, P. (1976/2003). Le contrat narcissique. În: AULAGNIER, P. *La violence de l'interprétation. Du pictogramme à l'énoncé*. Paris: PUF. ISBN 978-2130537205.
79. BAILLY, L. (2006). Résilience et psychanalyse. În: CYRULNIK, B. & DUVAL, P. (orgs.), *Psychanalyse et Résilience*, Paris: Odile Jacob, pp. 223-234, ISSN 978-2738118110.
80. BERTRAND, M. (2006). Résilience et traumatismes: un point de vue psychanalytique. Dans: CYRULNIK, B. & DUVAL, P. (org.), *Psychanalyse et Résilience*, Paris: Odile Jacob, pp. 205-222, ISBN 978-2738118110.
81. BOHLEBER, W. (2007). Remémoration, traumatisme et mémoire collective. Le combat pour la remémoration en psychanalyse. În: *Revue Française de Psychanalyse*. 2007, vol. 71, pp. 821.
82. GAMPEL, Y., (2003), Violence sociale, lien tyrannique et transmission radioactive, În: *Psyhanalyse du lien tyrannique*, Paris: Dunod. ISBN 978-2-10-057335-6.

83. HANUS, M. (2006). Freud et Prométhée, un abord psychanalytique de la resilience. În: CYRULNIK, B.; & DUVAL, P. (orgs.), *Psychanalyse et Résilience*. Paris: Odile Jacob, pp. 61-76. ISBN 9782738118110.
84. KAËS, R. (1989). Ruptures catastrophiques et travail de la mémoire. În: *Violence d'état et psychanalyse*. Paris: Dunod. ISBN 978-204016983.
85. LEMAY, M. (2006). La resilience, mythe ou réalité. În: *Psychanalyse et résilience*, Paris: Odile Jacob. ISBN 9782738118110.
86. PUGET, J. (1989). Etat de menace et psychanalyse. De l'étrange structurant à l'étrange aliénant, In: *Violence d'état et psychanalyse*. Paris: Dunod, pp. 10. ISBN 978-2040169831.
87. TISSERON, S. (2007). *La résilience*. Paris: Presses Universitaires de France. ISBN 978-2-13-056033-3.
88. TOMASELLA, B. (2016). *Désubjectivation, resubjectivation et résilience collective en situation de catastrophes L'exil des Européens d'Afrique du Nord*. Thèse de doctorat dirigée par Serge Tisseron Soutenue le 2 décembre 2016 à Paris, Université Paris 7 - Denis Diderot.
89. VOLKAN, V. D. (2007). Le trauma massif: l'idéologie politique du droit et de la violence. În: *Reviste francaise, Psychanalitique*, no. 4, pp. 90-101.

Lista lucrărilor științifice ale autoarei la tema tezei

Cărți de specialitate monoautor

1. BOLEA, Z. (2023). *Problematica narcisică și relația cu Celălalt în traumatismul asociat fenomenului deportărilor din RSSM*. Monografie. Chișinău: editura Lexon-Prim, 272 p. ISBN 978-9975-172-01-1.

Cărți de specialitate colective

2. BOLEA, Z. (2017). Totem și tabu: despre importanța practicilor comemorative. În: MICU G., DUMITRESCU Ș. (ed.) *România identitară*. București: Editura OSCAR PRINT, pp. 105-111, ISBN 978-973-668-471-5.
3. BOLEA, Z., COJOCARU, N. (2015). *Strategii de intervenție și consiliere psihologică în grupuri și organizații*. Chișinău: Editura Lexon-Prim, 2015, 250 p., ISBN 978-9975-9609-6-0.

Articole în reviste din străinătate recunoscute

4. BOLEA, Z. (2023). *Psychoanalytical interpretations on the psychosocial realities of the deportations from the Moldavian SSR: the issue of envy*. În: *Journal of Romanian Literary Studies*, Târgu Mureș: Arhipelag XXI Press, nr. 33, p. 101-109. ISSN: 2248-3004.
5. BOLEA, Z. (2022). *O perspectivă psihanalitică privind trăirile afective în proiectele de cercetare a traumei istorice. Cazul deportărilor din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească*. În: *Revista de Psihologie a Academiei Române*, 2022, vol. 68, nr. 4, pp. 267–326, ISSN:0034-8759, eISSN: 2344-4665.
6. BOLEA, Z. (2022). *The fates of the group subjected to terror in the totalitarian regime*. În: *Romanian Journal of Psychoanalysis*, vol. 15., issue 1, pp. 58-68, eISSN 2457-6972. ISSN 2285-1518 ISSN–L 2285-1518.
7. BOLEA, Z. (2019). *The Totalitarian Creation in its Claim of Genius*. *Romanian Journal of Psychoanalysis*, vol. 12, nr. 2, p. 131-139, ISSN 2285-1518 ISSN–L 2285-1518.
8. NACU, A, BOLEA, Z. (2018). *The unelaborated trauma of deportations*. *Romanian Journal of Psychoanalysis*, vol. 1, nr.1, pp. 51-65. ISSN 2285-1518 ISSN–L 2285-1518.

9. BOLEA, Z. (2017). *Perspective psihologice în cercetarea memoriei deportărilor staliniste*. În: Revista Academica a Academiei Române, nr. 9, pp. 70-76. ISSN: 1220-5737.
10. BOLEA, Z. (2016). *Sigmund Freud de Jean-Michel Quinodoz*. Revue Romaine de Psychanalyse, tom IX, pp. 191-197. ISSN 2285-1518 ISSN–L 2285-1518.

Articole în reviste din Registrul Național al revistelor de profil, cu indicarea categoriei

11. BOLEA, Z. (2023). *Dinamici regresive ale grupului în traumatismul social: devalorizarea Celuilalt*. Studia Universitas Moldaviae, seria „Științe ale Educației”, nr.5, pp. 229-239. ISSN 1857-2103 | E-ISSN 2345-1025. Categoria B.
12. BOLEA, Z., CAȘCAVAL, I. (2020). *Studiul de caz ca metodă psihanalitică de cercetare*. Studia Universitas Moldaviae, seria „Științe ale Educației”, nr. 5 (135), p. 129-133. ISSN 1857-2103. Categoria B.
13. BOLEA, Z., CUREA, I. (2019). *Trăirea depresivă ca indiciu al capacității persoanei deținute de recuperare psihosocială*. Studia Universitas Moldaviae, seria „Științe ale Educației”, nr. 5 (125), pp. 302-306. ISSN 1857-2103. Categoria B.
14. BOLEA, Z., PODUBNÎI, C. (2018). *Imaginea figurilor parentale în consultația psihanalitică: cercetare și psihoterapie*. In: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe ale Educației), nr. 9(119), pp. 294-297. ISSN 1857-2103. Categoria B.
15. BOLEA, Z. (2018). *Modificări ale realităților psihopatologice: dinamici și provocări*. Studia Universitas Moldaviae, seria „Științe ale Educației”, nr. 9 (119), p. 10-14. ISSN 1857-2103. Categoria B
16. BOLEA, Z., CUREA, I. (2018). *Perspective psihanalitice asupra fenomenului periculozității și agresivității umane*. Studia Universitas Moldaviae, seria „Științe ale Educației”, nr. 9 (119), p. 302-306. ISSN 1857-2103. Categoria B.
17. BOLEA, Z. (2016). *Mecanisme psihice cu impact de scindare a societății în contextul deportărilor*. In: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe ale Educației), nr. 5(95), pp. 179-182. ISSN 1857-2103. Categoria B.
18. BOLEA, Z., NACU, A. (2016). *Perspective psihanalitice asupra dimensiunilor traumatice în deportări*. In: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe ale Educației), nr. 9(99), pp. 175-178. ISSN 1857-2103. Categoria B.
19. BOLEA, Z. (2015). *Funcționarea defensivă în situații existențiale-limită*. In: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe ale Educației), nr. 9(89), pp. 186-189. ISSN 1857-2103. Categoria B.
20. BOLEA, Z., NACU, A. (2011). *Activismul ca mecanism de apărare în stările depresive*. In: Analele Științifice ale USMF „N. Testemițanu”, nr. 3(12), pp. 546-549. ISSN 1857-1719. Categoria B.

Articole în lucrările conferințelor științifice internaționale (peste hotare)

21. BOLEA, Z. (2020). *The Image of a villager in the narration of the Deportees from Moldavian RSSM*, în I. Bondarevskaya, B. Todosijević (ed.), „Political and Economic Self-constitution: Media, Political Culture and Democracy”, Institute of Social Sciences Belgrade, p. 34-39, ISBN 978-86-7093-243-2.
22. BOLEA, Z. (2018). *Interviewer's Perspective on Psychotherapeutic Aspects Specific to Interviews with Deported Persons*. Proceedings of CEEA 2018. The Fifth International Conference on Adult Education. Education for values – continuity and context (Iași (Romania, April 25th-27th, 2018, Chisinau (Moldova), April 27th- 28th, 2018). Bologna: EdLearning, p. 71-79, ISBN 978-88-87729-48-1.

Articole în lucrările conferințelor științifice internaționale (Republica Moldova)

23. BOLEA, Z. (2023). *Problematica doliului în trauma istorică: perspective psihanalitice*. În: Conferința internațională Jean Monnet „Parteneriatul Estic: spre o comunitate a democrației și prosperității”, Chișinău: Print-Caro, pp. 238-248. ISBN 978-9975-165-94-5.

24. BOLEA, Z. (2022). *Reprezentări ale descendenților asupra memoriei traumatice a deportărilor din RSSM*. In: „Current Affairs and Perspectives in Psychological Research. International conference of applied psychology”. Ediția a II-a, Chisinau: CEP USM, pp. 30-36. ISBN 978-9975-159-97-5.
25. BOLEA, Z. (2019). *Perversitatea narcisică și spațiul psihoterapeutic*. În: Materialele Conferinței naționale cu participare internațională „Profilaxia sindromului burnout”. Chișinău: Editura Tipocart Print, pp.15-27, ISBN 978-9975-3264-7-6.
26. BOLEA, Z. (2018). *Valențe transferențiale și contratransferențiale în interviurile cu persoanele deportate*. În materialele conferinței naționale cu participare internațională „Profilaxia sindromului burn-out în sistemul medical prin dezvoltarea rezilienței emoționale”. Chișinău: Editura Tipocart Print, pp.17-26, ISBN 978-9975-133-95-1.
27. BOLEA, Z. (2018). Particularități ale funcționării defensive în fenomenul deportărilor staliniste în RSS Moldovenească. In: *Prolegomene din istoria psihologiei în Republica Moldova*. 4 mai 2018, Iași, România. România, Iași: Pan Europe, pp. 156-164. ISBN 978-973-8483-84-2.

Articole în lucrările conferințelor științifice naționale cu participare internațională

28. BOLEA, Z. (2021). Unele aspecte privind specificul transmiterii transgeneraționale în cazul deportărilor din RSSM. In: *Integrare prin cercetare și inovare. Științe sociale*. SS, 10-11 noiembrie 2021, Chișinău. Chisinau, Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, pp. 13-15. ISBN 978- 9975-152-48-8.
29. BOLEA, Z. (2020). *Imaginea Cehuilalt în descrierea fenomenelor reziliente în fenomenul deportărilor din RSSM*. In: *Integrare prin cercetare și inovare. Științe sociale*. R, SS, 10-11 noiembrie 2020, Chișinău. Chisinau, Republica Moldova: CEP USM, pp. 14-17. ISBN 978-9975-152-53-2.
30. BOLEA, Z. (2019). Atribuirea vinovăției și specificul iertării în fenomenul deportărilor din RSSM. In: *Integrare prin cercetare și inovare. Științe sociale. Rezumate ale comunicărilor*. Vol. 1, 7-8 noiembrie 2019, Chișinău. Chisinau, Republica Moldova: CEP USM, pp. 139-141. ISBN 978-9975-149-50-1.
31. BOLEA, Z. (2018). *Polemici asupra validității memoriei traumatizante*. În: *Integrare prin cercetare și inovare. Științe sociale*. SS, 8-9 noiembrie 2018, Chișinău. Chisinau, Republica Moldova: CEP USM, pp. 241-244.
32. BOLEA, Z. (2017). *Mecanisme de transmitere transgenerațională a traumei*. Materialele conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, 9-10 noiembrie, 2017, USM, Chișinău, p.180-183, ISBN 978-9975-71-701-4.
33. BOLEA, Z. (2015). *Reziliența psihică și fenomene psihosociale traumatice*. Materialele conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, 10-11 noiembrie, 2015, USM, Chișinău.

Articole în lucrările conferințelor științifice internaționale (Republica Moldova)

34. BOLEA, Z. (2022). *Perspective psihanalitice asupra traumei istorice*. Materialele Conferinței Internaționale „Sănătatea mintală pentru toți: dezvoltăm reziliența și servicii de calitate”, 24-26 noiembrie 2022, Chișinău, p. 36.
35. BOLEA, Z. (2019). *Travaliul doliului și valorificarea memoriei victimelor regimurilor totalitare*. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de maine dedicată zilelor europene ale patrimoniului*. Ediția 1, 23-24 septembrie 2019, Chișinău: Biblioteca Națională a Republicii Moldova, p. 18. ISBN 978-9975-3290-4-0.
36. BOLEA, Z. (2018). Social trauma, and transgenerational transmission mechanisms. The case of deportations from Moldovan SSR. In: *Mental health in this challenging World International Congress of The Society of Psychiatrists, Narcologists, Psychotherapists and clinical Psychologists Clinicians of the Republic of Moldova*. Edition I, 23-26 iunie 2018, Chișinău: FPC „PRIMEX-Com” SRL, p. 10.

Lucrări științifico-metodice și didactice

37. BOLEA, Z. (2019). *Psihanaliză clinică*. Chișinău: CEP USM, 144 p. ISBN 978-9975-149-54-47.
38. BOLEA, Z. (2015). *Bazele consilierii psihologice*. Chișinău: CEP USM, 168 p. ISBN 978-9975-71-670-3.

ADNOTARE

Zinaida Bolea. Dimensiuni psihosociale și psihanalitice ale fenomenului deportărilor din RSSM.

Teză de doctor habilitat în psihologie. Chișinău, 2024.

Structura tezei: lucrarea conține adnotări în limbile română, rusă și engleză, introducere, 6 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 387 titluri, 8 anexe, 265 pagini de text de bază, 10 figuri și 3 tabele. Rezultatele obținute sunt publicate în 38 de lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: psihanaliză, traumă psihică, traumă istorică, reziliență, transmitere inter- și transgenerațională, traumatism narcisic, traumatism relațional, stigmatizare, contratransfer, clivaj, activism, sublimare, travaliu al doliului.

Scopul cercetării: *fundamentarea teoretică, metodologică și empirică, din perspectivă psihanalitică și psihosocială, a fenomenului deportărilor din RSSM, prin identificarea și analiza particularităților traumatice, a rezilienței și a transmiterii inter- și transgeneraționale a fenomenului, precum și elaborarea unei concepții psihanalitice de cercetare a fenomenului deportărilor din RSSM.*

Obiectivele cercetării: analiza și sinteza literaturii de specialitate, de sorginte psihanalitică și psihosocială, referitoare la fenomenul traumei psihice, traumei istorice, rezilienței, transmiterii inter- și transgeneraționale; 2) adaptarea instrumentarului teoretico-metodologic psihanalitic la specificul cercetării traumei istorice și fundamentarea unui cadru metodologic în vederea cercetării deportărilor din RSSM; 3) identificarea, analiza și conceptualizarea dimensiunilor traumatice ale fenomenului deportărilor din RSSM; 4) analiza și conceptualizarea cadrului relațional „cercetător-respondent” în contextul proiectelor de istorie orală dedicate fenomenului deportărilor din RSSM; 5) analiza fenomenului transmiterii inter- și transgeneraționale a memoriei traumatice a deportărilor din RSSM; 6) analiza pattern-urilor reziliente asociate deportărilor din RSSM.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor cercetării. Lucrarea prezentată este primul studiu psihanalitic și psihosocial dedicat fenomenului deportărilor din RSSM. Originalitatea lucrării rezidă în specificul demersului epistemologic realizat, fiind valorificată din punct de vedere teoretic abordarea psihanalitică, iar din punct de vedere metodologic perspectiva calitativă a cercetării faptului psihosocial. Cercetarea noastră reprezintă un produs epistemologic original și în virtutea concepției sale inter- și pluridisciplinare. În acest sens, a fost prezentat un model de conlucrare între psihanaliză și științele sociumane, psihanaliză și istorie, psihanaliză și cercetarea calitativă, fiind configurat un cadru epistemologic în care sunt valorificate resursele teoretice și metodologice ale psihanalizei pentru cercetarea traumei istorice. Ca rezultat, a fost fundamentată o concepție teoretico-metodologică, de sorginte psihanalitică și psihosocială, referitoare la dimensiunile psihologice ale fenomenului deportărilor din RSSM și a fost elaborat o concepție psihanalitică în vederea cercetării deportărilor din RSSM. Sub aspect empiric-aplicativ, au fost analizate valențele psihosociale ale fenomenului deportărilor din RSSM, fiind prioritizate trei dimensiuni: traumatismul, reziliența, transmiterea inter- și transgenerațională. De asemenea, fiind analizate trăirile psihoemoționale ale cercetătorilor, a fost clarificat specificul cadrului relațional în contextul proiectelor de istorie orală dedicate deportărilor din RSSM.

Rezultatele obținute în cadrul cercetării au determinat crearea unei direcții științifice noi: *Abordarea psihanalitică și psihosocială a traumei istorice.*

Semnificația teoretică a cercetării rezidă în elaborarea unei concepții teoretice, de sorginte psihanalitică și psihosocială, asupra fenomenului deportărilor din RSSM. Concepția prezentată în lucrare derivă dintr-o analiză sintetică a mai multor domenii de cunoaștere – psihanaliză, psihologie generală, psihologie socială, cercetare calitativă, istorie, sociologie –, oferind o reprezentare științifică pluridisciplinară asupra fenomenului deportărilor din RSSM. Concepția teoretică elaborată include analiza și conceptualizarea particularităților traumatice, a rezilienței și a transmiterii inter- și transgeneraționale a fenomenului deportărilor din perspectiva mai multor categorii de protagoniști – persoane deportate, descendenți ai persoanelor deportate, cercetători, finalizând cu teoretizări care permit valorificarea și aplicarea teoriei psihanalitice asupra fenomenelor istorice. Astfel, considerăm că conceptele elaborate în cadrul cercetării noastre – traumatism narcisic, traumatism relațional, stigmatizare oficială, stigmatizare neoficială, poziție paranoid-schizoidă activă, poziție paranoid-schizoidă pasivă, narațiune paradoxală – extind spațiul reprezentational științific asupra fenomenului deportărilor din RSSM, dar și spațiul conceptual al psihanalizei.

Valoarea aplicativă a cercetării rezidă în elaborarea unui cadru analitic-interpretativ, de sorginte psihanalitică și psihosocială, care are scopul să clarifice procesul și dinamica elaborării traumei deportărilor din RSSM și care extinde resursele asistenței psihologice și ale culturii civice în spațiul Republicii Moldova. Sub aspect metodologic, lucrarea prezintă un model de cercetare calitativă adaptat studiului fenomenului deportărilor din RSSM, care poate fi valorificat în cercetări ulterioare dedicate traumei istorice. Rezultatele empirice ale lucrării configurează o concepție analitico-interpretativă asupra fenomenului studiat, care permite extinderea reprezentării științifice asupra fenomenului deportărilor din RSSM. Rezumând, menționăm că rezultatele cercetării oferă instrumente metodologice și rezultate empirice utile cercetătorilor din diverse domenii: 1) psihologilor care abordează în activitatea profesională traumatismul istoric; 2) istoricilor, sociologilor, antropologilor care sunt implicați în cercetarea subiectelor sociale sensibile; 3) psihologilor, istoricilor, sociologilor și pedagogilor în elaborarea programelor didactice și a proiectelor de cercetare; 4) entităților social-politice și administrative în elaborarea politicilor de stat în domeniul educației și culturii civice.

Implementarea rezultatelor s-a realizat în cadrul Programului de Stat „Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din RSS Moldovenească în perioada anilor 1940-1941, 1944-1953”; al conferințelor științifice naționale și internaționale; al activității didactice de pregătire și formare a studenților, masteranzilor și doctoranzilor de la specialitatea Psihologie (USM); al proiectelor culturale și civice dedicate deportărilor din RSSM.

ANNOTATION

Zinaida Bolea. Psychosocial and psychoanalytic dimensions of the phenomenon of deportations from the MSSR. Habilitation Thesis in Psychology. Chisinau, 2024.

Thesis structure: the thesis contains annotations in Romanian, Russian, and English, an introduction, 6 chapters, general conclusions and recommendations, a bibliography of 387 titles, 8 appendices, 265 pages of basic text, 10 figures, and 3 tables. The results are published in 38 scientific papers.

Keywords: psychoanalysis, psychological trauma, historical trauma, resilience, inter- and transgenerational transmission, narcissistic trauma, relational trauma, stigmatization, countertransference, splitting, activism, sublimation, mourning work.

The purpose of the research: theoretical, methodological, and empirical fundamentation, from a psychoanalytical and psychosocial perspective, of the phenomenon of deportations from the MSSR, by identifying and analyzing the traumatic particularities, resilience, and inter- and transgenerational transmission of the phenomenon, as well as developing a psychoanalytical concept of research on the phenomenon of deportations from the MSSR.

Research objectives: 1) to analyze and synthesize the psychoanalytic and psychosocial literature on the phenomenon of psychological trauma, historical trauma, resilience, and inter- and transgenerational transmission; 2) to adapt the psychoanalytic theoretical-methodological framework to the specifics of historical trauma research and to develop a methodological framework for researching the deportations in the MSSR; 3) identification, analysis and conceptualization of the traumatic dimensions of the MSSR deportations; 4) analysis and conceptualization of the relational framework "researcher-respondent" in the context of oral history projects dedicated to the deportations from the MSSR; 5) analysis of the phenomenon of inter- and transgenerational transmission of the traumatic memory of the deportations from the MSSR; 6) analysis of the resilient patterns associated with the deportations from the MSSR.

The novelty and scientific originality of the research results. The presented work is the first psychoanalytical and psychosocial study dedicated to the phenomenon of deportations from the MSSR. The originality of the work resides in the specific epistemological approach, being used from a theoretical point of view the psychoanalytical approach, and from a methodological point of view the qualitative perspective of the psychosocial research. Our research also represents an original epistemological product of its inter- and multidisciplinary conception. In this sense, a model of collaboration between psychoanalysis and the socio-humanistic sciences, psychoanalysis and history, psychoanalysis and qualitative research has been presented, and an epistemological framework has been developed in which psychoanalysis's theoretical and methodological resources are valorized for the research of historical trauma. As a result, a theoretical-methodological conception, of psychoanalytic and psychosocial inspiration, was founded on the psychological dimensions of the phenomenon of deportations in the MSSR, and a psychoanalytic conception was developed for the research of deportations in the MSSR. In the empirical-applicative aspect, the psychosocial valences of the phenomenon of deportations from the MSSR were analyzed, with three dimensions being prioritized: trauma, resilience, and inter- and transgenerational transmission. The psycho-emotional experiences of the researchers were also analyzed, and the specifics of the relational framework in the context of oral history projects dedicated to the deportations in the MSSR were clarified.

The present research results have led to the creation of a new scientific direction: *a psychoanalytic and psychosocial approach to historical trauma.*

The theoretical significance of the research consists in the elaboration of a psychoanalytical and psychosocial theoretical conception of the phenomenon of deportations from the MSSR. The conception presented in the paper derives from a synthetic analysis of several fields of knowledge - psychoanalysis, general psychology, social psychology, qualitative research, history, and sociology - providing a multidisciplinary scientific representation of the phenomenon of deportations from the MSSR. The theoretical conception elaborated includes the analysis and conceptualization of traumatic particularities, resilience, and inter- and transgenerational transmission of the deportation phenomenon from the perspective of several categories of protagonists - deportees, descendants of deportees, and researchers, concluding with theorizations that allow the valorization and application of psychoanalytic theory on historical phenomena. Thus, we consider that the concepts developed in our research - narcissistic traumatism, relational traumatism, official stigmatization, unofficial stigmatization, active paranoid-schizoid position, passive paranoid-schizoid position, paradoxical narrative - extend the scientific representational space on the phenomenon of deportations from the MSSR, but also the conceptual space of psychoanalysis.

The applied value of the research resides in the elaboration of an analytical-interpretative framework, of psychoanalytical and psychosocial inspiration, which aims to clarify the process and dynamics of the elaboration of the trauma of the deportations in the MSSR and extends the resorts of psychological assistance and civic culture in the Republic of Moldova. Methodologically, the paper presents a qualitative research model appropriate to the study of the phenomenon of deportations in the MSSR, which can be used in further research on historical trauma. The empirical results of the research provide an analytical-interpretative conception of the phenomenon studied, which allows for an extension of the scientific representation of the phenomenon of deportations from the MSSR. Summarising, we note that the research results provide methodological tools and empirical results useful for researchers in various fields: 1) psychologists who work with historical trauma; 2) historians, sociologists, and anthropologists who are involved in research on socially sensitive subjects; 3) psychologists, historians, sociologists, and pedagogues in the elaboration of teaching programs and research projects; 4) social-political and administrative entities in developing state policies in the field of education and civic culture.

The implementation of the scientific results was carried out within the framework of the State Programme "Recovery and historical valorization of the memory of the victims of the totalitarian-communist regime in the MSSR in the period 1940-1941, 1944-1953"; of national and international scientific conferences; of the didactic activity of formation and training of students, master's and doctoral students of the specialty of Psychology (MSU); of cultural and civic projects dedicated to the deportations from the MSSR.

АННОТАЦИЯ

Зинаида Боля. Психосоциальные и психоаналитические аспекты феномена депортации из МССР.

Диссертация на соискание ученой степени доктора habilitation в психологии. Кишинэу, 2024 г.

Структура диссертации: Диссертация состоит из аннотации на румынском, русском и английском языках, введения, шести глав, общих выводов и рекомендаций, библиографии из 387 названий, 8 приложений, 265 страниц основного текста, 10 рисунков и 3 таблиц. Результаты исследования опубликованы в 38 научных работах.

Ключевые слова: психоанализ, психологическая травма, историческая травма, жизнестойкость, межпоколенческая и трансгенерационная передача, нарциссическая травма, отношенческая травма, стигматизация, контрперенос, расщепление, активизм, сублимация, работа горя.

Цель исследования: теоретическое, методологическое и эмпирическое обоснование с психоаналитической и психосоциальной точек зрения феномена депортации из МССР путем выявления и анализа травматических особенностей, жизнестойкости, межпоколенческой и трансгенерационной передачи, а также разработка психоаналитической исследовательской концепции феномена депортации из МССР.

Задачи исследования: 1) анализ и обобщение психоаналитической и психосоциальной литературы по феноменам психологической травмы, исторической травмы, жизнестойкости, межпоколенческой и трансгенерационной передачи; 2) адаптация психоаналитического теоретико-методологического инструментария к специфике исследования исторической травмы и разработка методологической базы для исследования депортации из МССР; 3) выявление, анализ и концептуализация травматических аспектов депортации из МССР; 4) анализ и концептуализация системы взаимоотношений "исследователь - респондент" в контексте проектов устной истории, посвященных депортации из МССР; 5) анализ феномена межпоколенческой и трансгенерационной передачи травматической памяти о депортации из МССР; 6) анализ паттернов жизнестойкости, связанных с депортацией из МССР.

Новизна и научная оригинальность результатов исследования. Представленная работа является первым психоаналитическим и психосоциальным исследованием, посвященным феномену депортации из МССР. Оригинальность работы заключается в специфическом эпистемологическом подходе, использующем с теоретической точки зрения психоаналитический подход, а с методологической - качественную перспективу психосоциального исследования. Исследование представляет оригинальный эпистемологический продукт в силу своей меж- и мультидисциплинарной концепции. Была представлена модель сотрудничества между психоанализом и социогуманитарными науками, психоанализом и историей, психоанализом и качественными исследованиями, а также создана эпистемологическая концепция, в которой теоретические и методологические ресурсы психоанализа используются для исследования исторической травмы. В результате была обоснована теоретико-методологическая концепция психоаналитического и психосоциального характера, посвященная психологическим аспектам феномена депортации из МССР, и разработана психоаналитическая концепция для исследования депортации из МССР. В эмпирико-прикладном аспекте проанализированы психосоциальные составляющие феномена депортации из МССР, в качестве приоритетных выделены три измерения: травма, жизнестойкость, межпоколенческая и трансгенерационная передача. Также был проанализирован психоэмоциональный опыт исследователей и уточнена специфика системы взаимоотношений в контексте проектов устной истории, посвященных депортации из МССР.

Научные результаты полученные в исследовании способствовали созданию нового научного направления: психоаналитический и психосоциальный подход в исследовании исторической травмы.

Теоретическая значимость исследования заключается в разработке психоаналитической и психосоциальной теоретической концепции депортации из МССР. Представленная в работе концепция является результатом синтетического анализа нескольких областей знания - психоанализа, общей психологии, социальной психологии, качественного исследования, истории, социологии - и обеспечивает междисциплинарную научную репрезентацию феномена депортации из МССР. Разработанная теоретическая концепция включает в себя анализ и концептуализацию травматических особенностей, устойчивости и межпоколенческой и трансгенерационной передачи феномена депортации с точки зрения нескольких категорий субъектов - депортированных, потомков депортированных, исследователей, завершаясь теоретизированием, позволяющим применить психоаналитическую теорию к историческим явлениям. Разработанные в нашем исследовании концепты - нарциссический травматизм, отношенческий травматизм, официальная стигматизация, неофициальная стигматизация, активная параноидно-шизоидная позиция, пассивная параноидно-шизоидная позиция, парадоксальный нарратив - расширяют научное репрезентативное пространство о феномене депортации из МССР, а также концептуальное пространство психоанализа.

Прикладная значимость исследования заключается в разработке аналитико-интерпретационной концепции психоаналитического и психосоциального происхождения, направленной на прояснение процесса и динамики развития травмы депортации из МССР и расширяющей возможности психологической помощи и гражданской культуры в Республике Молдова. В методологическом плане в работе представлена концепция качественного исследования, адаптированная к изучению феномена депортации из МССР, которая может быть использована в дальнейших исследованиях исторической травмы. В заключение отметим что результаты исследования предоставляют методологический инструментарий и эмпирические результаты, полезные для исследователей различных областей: 1) психологи, которые в своей профессиональной деятельности работают с исторической травмой; 2) историки, социологи, антропологи, которые занимаются исследованиями чувствительных социальных тем; 3) психологи, историки, социологи и педагоги при разработке учебных программ и исследовательских проектов; 4) общественно-политические и административные структуры при разработке государственной политики в области образования и гражданской культуры.

Внедрение результатов осуществлялось в рамках Государственной программы "Восстановление и историческая валоризация памяти жертв тоталитарно-коммунистического режима в МССР в период 1940-1941, 1944-1953 гг."; национальных и международных научных конференций; дидактической деятельности по подготовке и обучению студентов и докторантов по специальности "Психология" (МГУ); культурных и гражданских проектов, посвященных депортации из МССР.